MASARYKOVA UNIVERZITA
FILOZOFICKÁ FAKULTA

Historický ústav

Historie

Eliška Šimková

Židovská obec v Jemnici v letech 1918- 1942

(Bakalářská diplomová práce)

Vedoucí práce: PhDr. Vladimír Černý, Ph.D.

2014

Čestné prohlášení:

Prohlašuji, že jsem bakalářskou diplomovou práci vypracovala samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

V Brně dne

…… ……..

Eliška Šimková

Poděkování:

Na tomto místě bych chtěla poděkovat PhDr. Vladimíru Černému, Ph.D. za odborné vedení bakalářské diplomové práce, za rady, podněty a připomínky, bez kterých by tato práce nikdy nemohla vzniknout, a také za vstřícný přístup a čas, který mi věnoval. Dále bych chtěla poděkovat pracovníkům Moravského zemského muzea v Brně, pracoviště v Moravských Budějovicích Státního okresního archivu v Třebíči a také Archivu Židovského muzea v Praze za ochotnou spolupráci při mém studiu pramenů. Děkuji také panu Vladimíru Hrbkovi za poskytnutí fotografií.

V neposlední řadě děkuji také mé rodině, která mě po celou dobu podporovala.

Obsah

Obsah **4**

Úvod **6**

Prameny a literatura **9**

1. Vymezení židovské čtvrtě v Jemnici **10**

2. Vývoj židovského osídlení v Jemnici do roku 1918 ..... **11**

3. Období první republiky **14**

3.1 Vzájemné vztahy Židů a československé společnosti 15

3.2 Demografická a sociální charakteristika 16

3.3 Hospodářství 19

3.4 Školství 22

3.5 Židovská náboženská obec a spolkový život 24

3.5.1 Židovská náboženská obec 24

3.5.2 Politická činnost 24

3.5.3 Spolkový život 27

4. Období druhé republiky **29**

5. Období Protektorátu Čechy a Morava **30**

5.1 Říšská správa v Protektorátu Čechy a Morava 30

5.2 Norimberské zákony 32

5.3 Vyloučení Židů ze společnosti 34

5.3.1 Vyloučení Židů z hospodářství a vlastnictví majetku 34

5.3.2 Vyloučení Židů z veřejného života 36

5.4 Život v Jemnici za Protektorátu Čechy a Morava 38

5.4.1 Hospodářství 39
5.4.2 Jemnice a „Konečné řešení“ 39
5.4.3 Vzpomínky pana Jana Kopečka 41

Závěr 43

Seznam použitých pramenů a literatury 45

Seznam zkratek 50

Přílohy 51

Úvod

Obyvatelé hlásící se k židovskému náboženství nebo lidé mající židovské předky byli již od vydání prosincové ústavy roku 1867 součástí společnosti bez jakýchkoliv rozdílů. Stali se tak rovnocennými spoluobčany státu i přes zachování kulturních a jazykových odlišností. Ve městech se Židé stěhovali mimo jim vymezená ghetta, měli své živnosti, podnikali v zemědělství. Zároveň se stávají obchodními partnery křesťanů i ateistů. Konec jejich společenské izolace dokazuje i jejich zapojení do společenského a kulturního života obce či místa jejich bydliště. Výsledkem těchto všech skutečností je mj. i fakt, že klesal počet obyvatel hlásících se k židovskému náboženství nebo aktivně jej praktikujících. Roku 1900 v Jemnici žilo 95 obyvatel hlásících se k židovskému náboženství, roku 1910 to bylo 93 Židů, roku 1921 počet poklesl na 84 židovských obyvatel a roku 1930 se jednalo o 52 Židů.[1] Významným fenoménem, který předešlý průběh vývoje židovského obyvatelstva zcela zničil a přerušil, byla perzekuce židovského obyvatelstva. Během válečných let 1939-1945 se oběťmi tzv. konečného řešení židovské otázky (*Endlösung der Judenfrage*) stalo na osmdesát tisíc protektorátních obyvatel.[2] Mnozí historikové se tedy o tuto skutečnost zajímali a stále zajímají, díky čemuž je k dispozici dostatek odborné literatury.

Město Jemnice se neřadí mezi velká města, avšak v minulosti Jemnice patřila mezi samosprávné celky pokrývající přilehlé okolní území. Právě židovské osídlení má v Jemnici i v okolních obcích, např. Polici, Dačicích či Dešné dlouhou historii.

Cílem této práce je tedy sjednocení dosavadních poznatků a doplnění historie židovského osídlení v Jemnici v letech 1918-1942. Tedy v době vzniku samostatného Československa, kdy se Židé podle právních norem stali plnoprávnými občany, a porušování suverenity tohoto práva bylo trestáno. Práce a samotná historie Židů v Jemnici končí rokem 1942, kdy bylo veškeré židovské obyvatelstvo odvedeno na shromaždiště v Třebíči a dále posláno do dalších táborů na východě Evropy.

Práce je členěna do pěti kapitol a dílčích podkapitol. Za účelem uvedení do problematiky se na začátku nachází kapitoly pojednávající o geografickém vymezení pojmu „židovská čtvrť" v Jemnici, kde Židé po staletí až do roku 1867 mohli bydlet. Následuje kapitola o historii židovského osídlení v Jemnici až do roku 1918.

---

[1] Klenovský, Jaroslav: *Židovská čtvrť v Jemnici.* Jemnice 2007, s. 9.
[2] Kárný, Miroslav: *„Konečné řešení". Genocida českých židů v německé protektorátní politice.* Praha 1991, s. 7.

Práce je členěna podle politického systému daného období. Třetí část se zabývá obdobím první Československé republiky. Jednotlivé kapitoly jsou věnovány různým oblastem života tehdejších obyvatel. Vzájemnými vztahy českých obyvatel Jemnice s příslušníky místní židovské komunity se zabývá první podkapitola, tato část nám nastiňuje atmosféru vzájemné existence, která má důležitou roli i v částech následujících. Pro upřesnění charakteru židovských obyvatel následuje podkapitola věnována právě jejich demografické a sociální charakteristice. Charakter místní židovské komunity lze popsat díky údajům ze sčítacích operátů, které byly vyplněny v únoru 1921 přímo jednotlivými občany. Další oddíly pojednávají již o jednotlivých činnostech místních židovských obyvatel. V podkapitole Hospodářství jsou uvedeny hospodářské oblasti, do kterých spadají ekonomické aktivity jednotlivců. Část je také věnována školství, jelikož v Jemnici byla zřízena židovská německá škola, která však byla posléze zrušena kvůli postupnému přechodu žáků do druhé jemnické školy. Poslední zájmovou oblastí spadající pod období první republiky je spolkový život, který zahrnuje aktivity jemnické židovské náboženské obce, činnost jednotlivých židovských spolků, ale také zapojení do místní politiky.

Čtvrtá kapitola pojímá časové období druhé Česko-Slovenské republiky v letech 1938-1939. V tomto období se Jemnice stává jedním z měst v těsné blízkosti u nových hranic vymezujících území Česko-Slovenské republiky a území Sudetské župy. I když se územní a správní změny nedotýkaly přímo Jemnice, byla i přesto ovlivněna nově vzniklou situací. Jemnice se stala sídlem vojenské jednotky, jejímž účelem byla ochrana přiléhajícího pohraničí.

Pátá kapitola, je věnována poslednímu období života Židů v Jemnici za Protektorátu Čechy a Morava. Jelikož se jedná o období, během kterého došlo k vytvoření nových zákonů a nařízení, je zde uvedena kapitola o nově vzniklé říšské správě v protektorátu. V tomto období byly již uváděna do praxe opatření vztahující se na židovskou společnost, která byla definována zákony přijatými v Norimberku. Proto je následující část věnována právě Norimberským zákonům a vyloučení Židů ze společnosti. Závěrečná část pojednává o židovské komunitě v Jemnici během druhé světové války a jejímu dalšímu osudu po odvedení do transportů.

Ediční poznámka:

V práci je slovo Žid psáno podle současných pravidel českého pravopisu. Dávám tedy přednost velkému počátečnímu písmenu, pokud se jedná o osobu hlásící se k židovskému náboženství nebo takto označovanou.

Prameny a literatura

Při zpracování tématu této práce byly použity zásadní dostupné prameny a literatura. Především jsem čerpala z archivních pramenů, legislativních dokumentů i tisku ze zpracovávaného období.

Z archivních dokumentů uložených v Moravském zemském archivu v Brně jsem využila materiály z fondu B 72 *Zemské četnické velitelství Brno* a dále z fondu F 162 *Velkostatek Jemnice a Staré Hobzí*. V Archivu Židovského muzea v Praze jsem naopak nalezla materiály týkající se Židovské náboženské obce v Jemnici a jejích spolků. Z fondů uložených na pracovišti SOkA Třebíč v Moravských Budějovicích jsem čerpala z *AM Jemnice, Německé jednotřídní národní školy v Jemnici* a fondu obsahující *Sčítací operáty z let 1910 a 1921.*

Dále bylo nutné nastudovat literaturu obsahující kapitoly o vývoji židovského společnosti na území celého státu i samotné Jemnice. Za velmi cennou práci proto považuji knihu od Tomáše Pěkného *Historie Židů v Čechách a na Moravě* a knihu *Dějiny Jemnice* zpracovanou kolektivem autorů pod vedením Petra Čehovského, zejména kapitolu Jemnice v letech 1918-1945 od Lenky Jičínské a kapitolu Židovská komunita v Jemnici 1848-1942 od Michala Stehlíka. Přínosné rovněž byly publikace pojednávající o židovské čtvrti v Jemnici, jako např. *Židovská čtvrť v Jemnici* od Jaroslava Klenovského, nebo příspěvek od Rudolfa Hruschky *Geschichte der Juden in Jamnitz* v knize *Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart*. Zároveň byla studována literatura o období první republiky. Velmi nápomocnou knihou se mi stala kniha Kateřiny Čapkové *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách*, ale také příspěvky ve sborníku *Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech.* Z literatury zabývající se Protektorátem Čechy a Morava jsou velmi přínosné publikace od Miroslava Kárného *„Konečné řešení". Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*, a Heleny Petrův *Zákonné bezpráví: Židé v Protektorátu Čechy a Morava* a *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941)*, kde jsem uvítala chronologické a přehledné pojednání o protižidovských zákonech a nařízeních. Informace jsem dále čerpala také z knih zaměřených na konkrétní problematiku, např. o tématu arizace z publikace *„Arizace" a arizátoři. Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-1945)*, o židovských spolcích v knize *Židovské spolky v Českých zemích v letech 1918-1948*, atd. Na tomto místě je také nutné připomenout vynikající knihu *Terezínská pamětní kniha I., II. díl.*

1. Vymezení židovské čtvrtě v Jemnici

Židovské obyvatelstvo žilo na území mezi jižním koncem náměstí a zámkem (dnes ulice U Templu, Zámecká, jižní část Havlíčkova náměstí). Židovská ulice měla tvar písmene „L“ (nyní ulice Zámecká a Havlíčkovo náměstí). Jeden konec ústil u bočního vstupu do zámku (Havlíčkovo náměstí), druhý konec ulice končil na náměstí (západní část ulice Zámecké). Jelikož židovská čtvrť těsně sousedila s místním zámkem, byla čtvrť oddělena od zámeckého areálu příkopem a zdí vysokou dva metry. Mezi městskou zástavbou na západě a domy židovské čtvrtě se nacházela rozšířená hradební soutka s dodnes dochovanou bránou. Brána tvořená kamennými klenutými oblouky mezi domy č. p. 57 a 58 mívala dřevěná vrata, mezi domy čp. 57 a 58 se nachází dodnes dva prampouchy.[3]

[3] Klenovský, Jaroslav: *Židovská čtvrť v Jemnici*, s. 7.

2. Vývoj židovského osídlení v Jemnici do roku 1918

Židovské osídlení v Jemnici lze datovat od r. 1336. Židovská čtvrť se nacházela za hradbami vedle královského hradu, později vrchnostenského zámku.[4] Podnětem pro příchod Židů mohl být statut Jemnice jako královského města, které mělo vybudované opevnění, byl zde dostatek volného prostoru pro přistěhovalé a také důlní činnost „jamníků" v okolí města.

Na jaře roku 1338 se odehrála řada židovských pogromů, zejména v Dolních Rakousích. Židovští obyvatelé Jemnice byli touto vlnou pogromů také poškozeni.[5] V 15. století probíhalo vyhánění Židů z moravských královských měst, např. z Jihlavy (1424-1425), Olomouce, Znojma, Brna (1454), Uherského hradiště (1514).[6] Jelikož se Jemnice nacházela již v držení Lichtenburků, mohli Židé v Jemnici nadále klidně pobývat.[7]

Od 30. let 16. století se objevují v městských knihách zápisy o koupi majetku Židy, lze tedy předpokládat příznivý vztah vrchnosti[8], konkrétně Jindřicha Meziříčského[9], k místní židovské komunitě. Prodej a koupě majetku do rukou Židů nebyl omezován až do Bílé hory.[10] Po třicetileté válce se panství Jemnice i celé město vzpamatovávalo z válečných let. Roku 1667 stálo v židovské ulici 11 domů, ve kterých žilo 24 rodin, a pouze tři domy byly pusté. Roku 1671 bylo již obýváno 14 domů, ve městě tehdy stálo 69 usedlostí.[11] Označení „židovská ulice" pro oblast se židovskými obyvateli začíná objevovat od konce 17. století.[12]

Na počátku 18. století se jevilo jako nutné vyřešit vztah správy židovských záležitostí mezi městem a vrchností. Tato otázka byla vyřešena 15. září 1711 smlouvou, na jejímž základě se židovská obec v Jemnici v politických a občanských záležitostech obracela na vrchnost, v soudních a gruntovních záležitostech na město. Také bylo určeno maximální množství sudů vína, které mohli do města v průběhu jednoho roku dovézt a vyčepovat. Množství dopraveného vína nemohlo překročit počet šest sudů. Smlouva také obsahovala ustanovení o zákazu provozování řemesel a určení městského důchodu ve výši 60 zlatých a 19

---

[4] Smutný, Bohumír: *Jemnicko.* In: Moravskobudějovicko. Jemnicko. Brno 1997, s. 689.
[5] Štindl, Martin:*Osudy jemnických Židů před rokem 1848.* In:Dějiny Jemnice. Jemnice 2010, s. 438.
[6] *Tamtéž*, s. 439.
[7] Urban, Jan: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu.* Praha 2003, s. 172.
[8] Smutný, Bohumír: *Jemnicko.* In: Moravskobudějovicko. Jemnicko, s. 691.
[9] Smutný, Bohumír: *Židovské obce na jihozápadní Moravě a jejich obraz v pramenech Moravského zemského archivu v Brně.* In: Židé a Morava. Sborník z konference konané v říjnu 1994 v Kroměříži. Kroměříž 1995, s. 14.
[10] Smutný, Bohumír: *Jemnicko.* In: Moravskobudějovicko. Jemnicko, s. 691.
[11] *Tamtéž*, s. 695.
[12] Štindl, Martin:*Osudy jemnických Židů před rokem 1848.* In:Dějiny Jemnice, s. 441.

krejcarů. Další ustanovení týkající se Židů bylo vydáno 22. prosince 1717. Židé se nesměli pohybovat mimo město večer po desáté hodině z důvodu uzavírání městských bran, židovské zboží mělo být váženo na městské váze, opětovně bylo ustanoveno roční množství vyšenkovaného vína na šest sudů ročně z důvodu překračování i o 12 sudů, nesměli vařit mýdlo, výše ročního důchodu ale zůstala stejná.[13] Vládní nařízení vydaná roku 1726 a 1727 se snažila počet židovského obyvatelstva udržet na stanovené hranici. V Čechách mohlo pobývat 8 541 rodin, na Moravě 5106 rodin, tento počet nesměl být překročen. Za účelem udržení těchto hodnot byl vydán familiantský zákon. Podle tohoto zákona byli muži ženatí, ovdovělí a mající rodiny byli považováni za otce rodin a získali tak právo pobytu v zemi a inkolát (státní příslušnost).[14] Významným zásahem do života Židů bylo vydání translokačního patentu Karlem VI., na základě kterého se museli přestěhovat do zvláštních ulic a čtvrtí. V Jemnici ale tento případ nenastal, protože již před rokem 1700 zde existovala židovská oddělená část.[15] Roku 1752 potkala židovskou obec v Jemnici katastrofa v podobě požárů, jemuž podlehla celá židovská ulice i se synagogou.[16] V této době bylo časté, že vyučování probíhalo v jedné části synagogy. Tento požár tedy měl dopad na celkové fungování obce.[17] Vyučování od roku 1754 probíhalo v nově zřízené židovské škole v domě, který za tímto účelem daroval Marek Votic.[18] Novou školu vybudovali roku 1812[19], ve které začal vyučovat Nathan Pollak.[20]

Pozice katolické církve v Jemnici byly oslabeny kvůli patentu o zrušení klášterů vydaného roku 1781. Některým katolickým stavbám, které byly vyhodnoceny jako zbytečné, hrozilo stržení. Takto měl skončit i kostel svatého Víta. Hraběnka Daunová tento kostel ale koupila i s částí jeho vybavení a přenechala jej k užívání nadále městu. Část tohoto vybavení také zakoupili jemničtí Židé. Židovské obyvatelstvo také přispělo na postavení památníků u příležitosti konce napoleonských válek. Na tomto památníku, který stojí před farou, je oslavován císař František I. za uzavření míru.[21]

Život Židů se zásadně změnil mezi lety 1848-1867 díky zrovnoprávnění zakotvené v ústavě z roku 1848. Jejich práva byla nadále rozšiřována v dalších letech.[22] Například roku

---

[13] Smutný, Bohumír: *Jemnicko.* In: Moravskobudějovicko. Jemnicko, s. 696.
[14] Pěkný, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě.* Praha 2001, s. 95.
[15] Smutný, Bohumír: *Židovské obce na jihozápadní Moravě a jejich obraz v pramenech Moravského zemského archivu v Brně.* In: Židé a Morava. Sborník z konference konané v říjnu 1994 v Kroměříži, s. 17.
[16] Smutný, Bohumír: *Jemnicko.* In: Moravskobudějovicko. Jemnicko, s. 697.
[17] Pěkný, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě,* s. 189.
[18] Smutný, Bohumír: *Jemnicko.* In: Moravskobudějovicko. Jemnicko, s. 697.
[19] Stehlík, Michal:*Židovská komunita v Jemnici 1848-1942.* In:Dějiny Jemnice, s. 471.
[20] *Tamtéž*, s. 464.
[21] Smutný, Bohumír: *Jemnicko.* In: Moravskobudějovicko. Jemnicko, s. 699.
[22] Stehlík, Michal: *Židovská komunita v Jemnici 1848-1942.* In:Dějiny Jemnice, s. 471.

1852 bylo Židům povoleno svobodně nabývat domovní majetek, roku 1859 právo vlastnit půdu. Proces zrovnoprávnění byl zakončen roku 1867, kdy byly vyhlášeny všeobecné občanské svobody. Tyto podmínky byly velmi příznivé z ekonomického pohledu, zvětšovala se možnost jejich podnikání. Právě kvůli příležitosti podnikat odešlo během let 1835-1910 na 218 obyvatel do větších center.[23]

Ke konci 19. století se objevují nacionální proudy. Na jemnické radnici nastupuje starosta, který propaguje v úřední činnosti český jazyk. Německá strana se snažila udržet alespoň v městské spořitelně, ale i zde zvolili městští zástupci do spořitelního výboru české zástupce. Německá strana tak založila roku 1891 První spořitelní a záložní spolek v Jemnici. Peníze zde ukládali především občané z pohraničních německých vesnic jemnického soudního okresu a židovští obyvatelé Jemnice.[24] 1. února 1886 vzniklo pohřební bratrstvo Chevra kadiša[25], v jehož vedení byl například Ignác Kaufried, Gustav Leder, dr. Jakub Gleisner nebo dr. Karel M. Fleischer.[26] Roku 1898 byl také založen Židovský ženský spolek[27], nazývaný také „Frauenverein". Kateřina Kohnová tento spolek vedla v letech 1898-1922, poté Ema Mayerová.[28] V důsledku první světové války, zejména války s Itálií, docházelo k pohybu obyvatelstva z různých krajů Evropy. V Jemnici a jejím okolí se ubytovali uprchlíci z Itálie a Slovinska a také Židé z Bukoviny.[29]

---

[23] *Tamtéž*, s. 472.
[24] Smutný, Bohumír: *Jemnicko.* In: Moravskobudějovicko. Jemnicko, s. 703.
[25] V různých pramenech i literatuře se používá několik označení „Chevra Kadiša, Chevra Kadisha, Chewra Kadischa". V této práci je požíváno označení „Chevra Kadiša".
[26] Stehlík, Michal: *Židovská komunita v Jemnici 1848-1942.* In:Dějiny Jemnice, s. 474.
[27] Smutný, Bohumír: *Jemnicko.* In: Moravskobudějovicko. Jemnicko, s. 704.
[28] Stehlík, Michal: *Židovská komunita v Jemnici 1848-1942.* In:Dějiny Jemnice, s. 474.
[29] Smutný, Bohumír: *Jemnicko.* In: Moravskobudějovicko. Jemnicko, s. 705.

3. Období první republiky

Snahy o lepší právní zastoupení Židů nebyly nově vzniklou záležitostí, vznikaly už v době Rakouska-Uherska. Již během války byly zakládány Židovské národní rady (dále jen ŽNR) zastupující práva židovské menšiny. ŽNR založená 22. října 1918 si kladla za cíl prosazení židovské národnosti a svobody jednotlivce se k ní přihlásit, plné občanské rovnosti, menšinového práva a demokratizaci židovských náboženských obcí sjednocených pod vedením vyšších židovských organizací. V době vyhlášení samostatné Československé republiky tedy již probíhala jednání mezi zástupci Národního výboru a představiteli ŽNR o postavení Židů v nově vznikajícím státě.[30]

Výsledek v prozatímním vývoji lze zaznamenat v saint-germainské mírové smlouvě s Rakouskem z roku 1919. Židé zde sice nebyli výslovně uvedeni jako národností menšina, ale mohli užívat stejná práva jako všichni příslušníci rasových, náboženských a jazykových menšin. Smlouva, na rozdíl od smluv uzavřených s Polskem nebo Rumunskem, neobsahovala tzv. židovské klauzule, které měly zaručovat práva Židů v oblasti školství, dodržování šabatu. Tyto klauzule, podle zástupců české ŽNR, měly být obsaženy také ve smlouvě s Československem za účelem zajištění dostatečné ochrany židovské menšiny i v budoucnosti. Zaručení ze strany E. Beneše a T. G. Masaryka o dodržování těchto zásad i bez židovských klauzulí se ŽNR jevilo pouze jako dočasné.[31]

Termín národnost se objevil až v důvodové zprávě k ústavnímu zákonu § 128, kde je poznamenáno: *„Ústavní listina nevypočítává národních menšin, neboť bývalo by jí pak řešiti otázky i vědecky sporné. Vždyť sám pojem národa není dosud přesně definován. (Velmi výstižně na obtíže takovéto definice poukázal Slonimský ve Věstníku Evropy, ročník 1889). Sporna je na př. otázka, jsou-li Židé národem. Ústavní listina přijímajíc obrat „bez ohledu na rasu, jazyk nebo náboženství" (race, language or religion) ponechává každému, aby se rozhodl, v čem znak národnosti spatřuje a podle toho svobodně se rozhodl. Pokládá-li tudíž někdo Židy za zvláštní národ, je oprávněn prohlásiti se národnostně za Žida, třebas by na př. nábožensky byl bez vyznání a mateřského jazyka českého, německého atd. Židé nejsou tedy nuceni přiznávati se při sčítání lidu, volbách atd. k jiné ethnické národnostní menšině nežli*

[30] Čapková, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách.* Praha 2005, s. 28-29.
[31] *Tamtéž*, s. 30-31.

židovské."[32] Uznání židovské národnosti mělo být důkazem demokratičnosti Československa.[33] Za jeden z důkazů uznání rovnoprávnosti židovských obyvatel v Jemnici lze považovat ukončení samostatného katastrálního území Židovské obce v rámci Jemnice.[34]

Před obyvatele s židovským původem po vzniku Československé republiky byla položena nová otázka. Nebyli již nadále chápáni pouze jako specifická náboženská skupina. Měli možnost definovat se jako národní menšina, přihlásit se k židovské národnosti.[35] V případě, že se takto rozhodli učinit, neměli uloženou povinnost dokázat znalost jednoho z židovských jazyků (jidiš či hebrejštiny) a nemuseli ani být členy židovské náboženské obce.[36] Jak již bylo uvedeno, za židovského obyvatele je pojímán ten, který ve svém sčítacím archu roku 1921 vypsal židovskou národnost. Na základě této definice lze určit, kolik obyvatel Jemnice se při sčítání obyvatel roku 1921 přihlásilo k izraelskému náboženskému vyznání.

V Jemnici k roku 1921 bydlelo na 3 087 osob. Většina těchto obyvatel, 2 901 osob, se přihlásila k československé národnosti, druhou nejpočetnější národností, 67 osob, byla nově stanovená židovská národnost, 44 obyvatel Jemnice určilo svojí příslušnost k národnosti německé. Co se týče náboženského vyznání, lze Jemnici označit jako město katolické, protože roku 1921 zde bydlelo pouze 18 obyvatel bez náboženského vyznání. Židovskou víru vyznávalo 84 obyvatel, 12 zástupců zde měly církve reformované (evangelická a československá), pouze jeden obyvatel byl jiného vyznání, než se nabízelo.[37]

3.1 Vzájemné vztahy Židů a československé společnosti

Cenným pramenem pro poznání vztahů Židů se zbytkem společnosti v Jemnici je městská kronika, kterou vedl Karel Gartner. Městská kronika zachycuje dění v Jemnici v letech 1924-1960.

V kronice města Jemnice nalezneme spíše jenom komentáře o společném soužití. Jedná se například o informace spojené s vyhlášením Československé republiky, zrušení židovské německé škol apod.

---

[32] Národní shromáždění československé 1918- 1920, tisk 2421, část. č. 3. [online]. [cit. 2014-3-03]. Dostupné z: < http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t2421_03.htm >.
[33] Čapková, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách,* s. 40.
[34] Stehlík, Michal: *Židovská komunita v Jemnici 1848-1942.* In: Dějiny Jemnice, s. 475.
[35] Čermáková Radka: *Československá republika- nový stát ve střední Evropě a Židé.* In: Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech. Praha 2003, s. 13.
[36] Čapková, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách,* s. 2.
[37] *Statistický lexikon obcí v Republice československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. II., Morava a Slezsko*. Praha 1924, s. 8.

Dozvídáme se, že židovští obyvatelé používali v období Rakouska-Uherska při komunikaci hlavně německý jazyk. Avšak po vzniku Československa v tomto nastala změna. V městské kronice se můžeme dočíst:

„Židé, o kterých jsme se domnívali, že ani česky neumějí, hovořili česky výhradně. Také vývěstní štíty firem, řemeslníkův a hostinských až dosud dvojjazyčně neb jen německé, změnily na české. "[38]

Na základě protokolů schůzí obecního zastupitelstva z let 1918- 1923 ale vyplývá, že jemničtí zastupitelé nechovali zášť, nenávist či nedůvěru k lidem ucházejícím se o přiznání domovského práva v Jemnici, rozhodovali na základě práva. Lidé právně bezúhonní domovskou příslušnost po prokázaném desetiletém pobytu získali, např. obchodník Emil Feldmann.[39] Naopak v dubnu 1921 při projednávání žádosti Alfreda Goldmanna o přiznání domovské příslušnosti došlo k zamítnutí na základě zjištění existence trestu za předražování.[40] Alfred Goldmann považoval tento přestupek možná již za vyřízený a tudíž za nevhodný důkaz pro zamítnutí přiznání domovské příslušnosti. V měsíci srpnu 1921 totiž dokládal odpykání trestu prostřednictvím desetidenního vězení a pokuty v hodnotě 2 000 K.[41] Na základě trestního stíhání byla odepřena domovská příslušnost také paní Nevrklové, nucené se vystěhovat do Budkova.[42]

3.2 Demografická a sociální charakteristika

V Jemnici se při sčítání obyvatel roku 1921 přihlásilo k židovskému náboženství 84 obyvatel. Většina z nich, 67 obyvatel, se jako československí státní příslušníci přihlásila k židovské národnosti.[43] Deset židovských obyvatel si zvolilo českou národnost, sedm osob národnost německou.

K české národnosti se například přihlásili příslušníci rodiny Votiztkých. Jedná se o rodinu, která byla živena především obchodní činností otce, jenž působil jako úředník moravského svazu obchodu s dobytkem v Brně Husovicích. Každá z jeho tří dcer uvádí ve sčítacích operátech jako povolání „dcera úředníka", pracovaly ale také v kanceláři nebo v

[38] Státní okresní archiv Třebíč (dále SOkA Třebíč), fond MěNV Jemnice, Pamětní kniha města Jemnice, založená roku 1924, s. 93.
[39] SOkA Třebíč, AM Jemnice, Protokol o schůzi obecního zastupitelstva 1918- 1923, inv. č. 31, f. 17.
[40] SOkA Třebíč, AM Jemnice, Protokol o schůzi obecního zastupitelstva 1918- 1923, inv. č. 31, f. 102.
[41] SOkA Třebíč, AM Jemnice, Protokol o schůzi obecního zastupitelstva 1918- 1923, inv. č. 31, f. 113.
[42] SOkA Třebíč, AM Jemnice, Protokol o schůzi obecního zastupitelstva 1918- 1923, inv. č. 31, f. 56.

pohostinství. Další rodinou s českou národností byla rodina obchodníka Feldmanna. K české národnosti se přihlásily také dvě ženy, Maria Vollmayer zaměstnaná na zámku, a Josefa Schlesingerová, rentiérka.

Německou národnost nahlásili někteří členové rodiny Goldmannů. Patřil mezi ně Alfred Goldmann, manželka Magda, jejich dcera Marie a Jakob Goldmann, otec Alfreda Goldmanna. K německé národnosti se přihlásili ostatní členové rodiny Vollmayerů, a to Simon Vollmayer pracující na zámku a děti Karla a Franz.

Vzhledem k věkové struktuře obyvatel se nacházelo nejvíce obyvatel ve věku 16 – 30 let a 61 a více let.[44] Lze to zdůvodnit skutečností, že mladí lidé po dosažení určitého věku a po studiích odcházeli z Jemnice do jiných měst, kde mohli nalézt lepší pracovní uplatnění. Důvodem také mohlo být uzavření manželství a případné přestěhování. Zároveň lze pozorovat vyšší počet osob ve věku do 15 let, oproti ostatním věkovým skupinám.

Tab. 1: Věková struktura obyvatel židovské obce roku 1921.

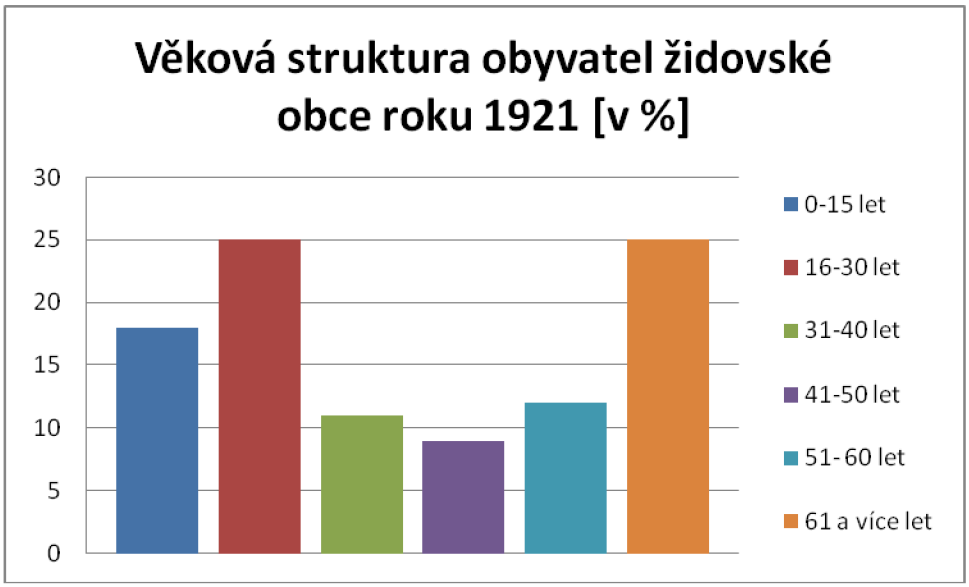

V místní populaci nedocházelo k výrazným demografickým jevům. Během let 1921-1942 došlo ke snížení obyvatel o 35 osob, přirozený přírůstek byl tedy záporný.[45] Tuto skutečnost lze doložit kronikami z let 1938 až 1945, kde není zaznamenáno ani jedno narození či úmrtí. Dne 13. února 1938 se uskutečnil pouze jeden svatební obřad Arthura

---

[43] *Statistický lexikon obcí v Republice československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. II., Morava a Slezsko*, s. 8.
[44] SOkA Třebíč, fond OÚ Moravské Budějovice, sčítací operáty Jemnice 1921, inv. č. 725.
[45] SOkA Třebíč, fond OÚ Moravské Budějovice, sčítací operáty Jemnice 1921, inv. č. 725.

Fuchse z Újezdu u Moravských Budějovic a Teresie Appelfeldové z Třebelovic. Sňatek byl vykonán znojemským rabínem Dr. Kahanem.[46]

Téměř o polovině židovských domácností lze tvrdit, že rodiny obývající tyto domácnosti měly dostatečný kapitál, aby si mohly dovolit zaměstnávat hospodyni, domácí službu, nádenici apod. Jedná se zejména o rodiny, ve kterých alespoň jeden člen zastával výnosnější povolání. Osoby pracující v německých židovských domácnostech byly převážně osoby hlásící se k československé národnosti a českému jazyku. V Jemnici nalezneme služebné v domácnosti advokáta Dr. Jakoba Gleisnera, domácnosti Terezie Gutfreundové, zvěrolékaře Karla Fleischra, praktického lékaře Hermana Wertheimra, soukromníka Bedřicha Kaufrieda, soukromníka Markuse Neumanna, ale také v domácnosti rentiérky Josefy Schlesingerové. Jedná se zejména o domácnosti malých rodin, složených většinou z rodičů a jejich dětí, nebo o domácnosti skládající se pouze z jednotlivců. Přítomnost více služek nebo dalších pomáhajících osob v jedné domácnosti lze zaznamenat jenom v několika domácnostech. Dvě služebné zaměstnávala rodina obchodníka Karla Mayera, v této domácnosti žilo šest osob bez služebných.

V domácnostech největších podnikatelů, Ludvíka Kohna a Alfreda Goldamanna, nalezneme kromě služebných také další pracovníky. V domácnosti žili čtyři příslušníci rodiny Kohnových. Ludvík Kohn pracoval v zemědělství, byl majitelem realit, provozoval lihovar. Spolu s ním bydleli jeho dva studující synové a matka Ludvíka Kohna, jménem Kateřina. Pravděpodobně proto, že Kateřina Kohnova již dosáhla věku 82 let, působila v domácnosti žena, jejíž činnost kromě vedení domácnosti pojímala i ošetřovatelství. U Kohnových také pracovala další žena jako nádenice a jeden muž na pozici hospodářského adjunkta. V již zmiňované domácnosti Alfreda Goldmanna žilo pět rodinných příslušníků. U Goldmannů pracovaly dvě služebné a vychovatelka tehdy jediné dcery Alfreda a Magdy Goldmannových, jménem Marie. Goldmannovi patřili mezi rodiny používající němčinu. Je možné, že z tohoto důvodu vybrali své dceři vychovatelku mluvící německy. Jelikož rodina žila z výnosů zemědělské produkce a spravování zemědělských objektů, pracoval u nich, stejně jako u Kohnových, hospodářský adjunkt a také architekt.

U rodin Ludvíka a Karla Mayera žijících z obchodu můžeme nalézt kromě služek také učně a praktikanty působící v jejich obchodě. Mezi výjimky v Jemnici lze zařadit domácnost

---

[46] Národní archiv Praha (dále NA Praha), fond Matrika židovských náboženských obcí v českých krajích, inv. č. 668, evid. j. 668.
Badatelna.eu - Národní archiv. [online]. [cit. 2014-3-03]. Dostupné z: < http://badatelna.eu/reprodukce/?fondId=1073&zaznamId=1110554>.

Rosy Lamplové, u níž bydlel podnájemník Eduard Blažek pracující ve městě jako zvěrolékař.[47]

3.3 Hospodářství

První republika se nesla v duchu demokracie a svobody. Znamenalo to rozvoj obchodních a hospodářských aktivit, do kterých se židovské obyvatelstvo plně zapojovalo.[48] V Jemnici mělo v období první republiky svou živnost velké množství obchodníků, hostinských apod. I přes tuto skutečnost se městu po hospodářské stránce příliš nedařilo a bylo zadluženo u několika peněžních ústavů. K největším věřitelům patřila dačická, jemnická a brněnská spořitelna. Město si půjčovalo kvůli opravám a přestavbám obecních budov.[49]

Většina židovských obyvatel nepracovala v zaměstnaneckém poměru, samostatně podnikali v obchodech s různým zaměřením. Jednalo se většinou o malé podnikatele, živnostníky.

V zaměstnanosti mužů dosahuje nejvyšších hodnot právě kategorie samostatně podnikatelsky činných. Další výraznou skupinu tvoří úředníci, tedy advokáti a učitelé. Na základě sčítacích operátů z roku 1921 lze také zjistit, že v této době nenašli zaměstnání tři muži. Edvard Kornstreicher dříve vykonával povolání kupce, příručího. Jako příručí působil i Walter Stuckart. Vítězslav Schwarzbat vystudoval strojní inženýrství. Jedná se o muže, kteří byli mladí, v rozmezí 18 až 26 let.

[47] SOkA Třebíč, fond OÚ Moravské Budějovice, sčítací operáty Jemnice 1921, inv. č. 725.
[48] SOkA Třebíč, fond OÚ Moravské Budějovice, sčítací operáty Jemnice 1921, inv. č. 725.
[49] Stehlík, Michal: *Židovská komunita v Jemnici 1848-1942.* In: Dějiny Jemnice, s. 475.

Tab. 2: Zaměstnání mužů.

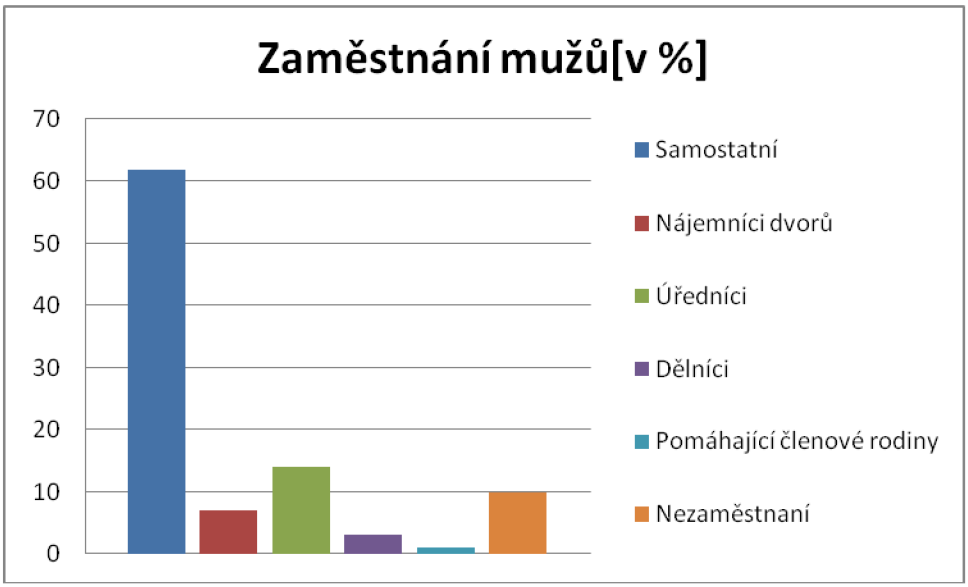

Zaměstnanost žen není tak pestrá, uvědomíme-li si, že 51,5 % žen žilo v domácnosti, na jejíž obživu vydělával manžel. Problematické je ale stanovit, kolik žen v domácnosti zůstalo dobrovolně a kolik žen v domácnosti zůstalo z důvodu nenalezení zaměstnání.

Tab. 3: Zaměstnání žen.

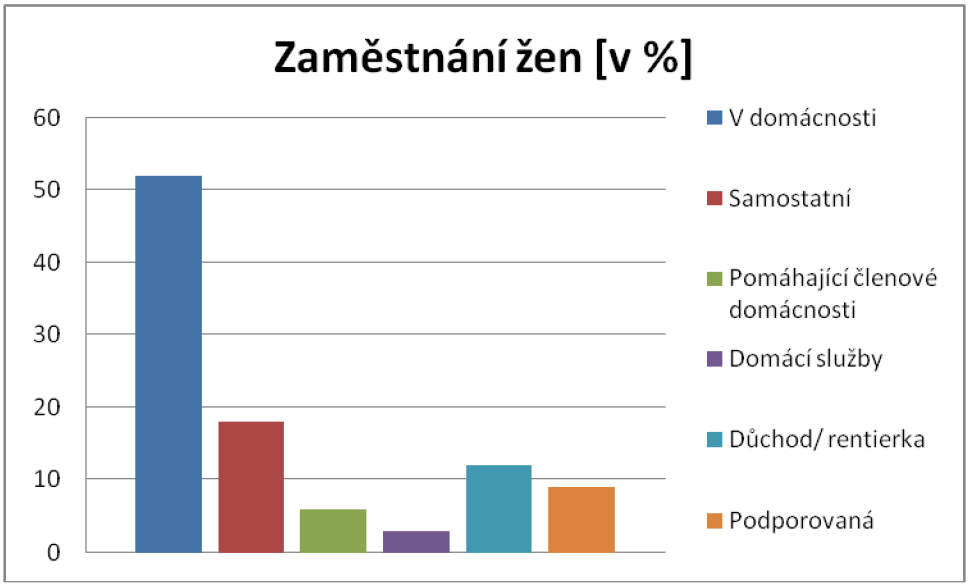

Bedřich Kaufried podnikal v oblasti výroby lihových nápojů, likérů a provozoval pohostinství. Existovalo zde také několik obchodů se smíšeným zbožím ve vlastnictví Ludvíka Mayera, Karla Mayera, Sophie Neumannové a Emila Mayera. Jana Kohnová se zabývala prodejem látek. Jeden z větších provozovaných obchodů, Obchod semen a plodin, byl spoluvlastněn Arnoštem, Eduardem a Pavlem Schwarzbartovými. Obchod také ještě

zaměstnával Emila Gutfreunda, Hermana Gutfreunda, Josefa Schwarzbarta a Františku Kornstreicherovou. Obchodem s průmyslovým zbožím, železem a kůží se živil Mořic Mayer. Lev Kornstreicher vyráběl a následně prodával cukrářské výrobky.

V Jemnici působil jeden židovský lékař, Herman Wertheimer, a jeden zvěrolékař, Herman Fleicher. Právní služby zajišťovala kancelář Dr. Jakoba Gleisnera, v níž pracoval i Albert Kornstraicher. ŽNO zaměstnávala učitele náboženství Leopolda Landesmanna a šachtýře Morice Kornstreichera.[50]

V Jemnici fungovalo v období 1918- 1945 celkem 23 hostinců, z nichž dva patřily židovským obyvatelům. Jedním z nich byl hostinec Bedřicha Kaufrieda nacházející se v Podolí v domě č. p. 10. Kaufriedova hostinská koncese obsahovala podávání pokrmů, výčep piva, vína a ovocného vína, podávání jemných likérů a ovocných šťáv, podávání pálených lihových nápojů, kávy, čaje, čokolády a jiných teplých nápojů a také držení dovolených her. Bedřich Kaufried se sám zabýval výrobou lihových nápojů. Druhý hostinec provozoval Ludvík Kohn také v Podolí v domě č. p. 28 u kominice směřující k Dačicím. Tento hostinec měl ovšem koncesi pouze na podávání jemných likérů a ovocných šťáv a také podávání pálených lihových nápojů.[51]

Zemědělstvím se v Jemnici zabývaly pouze dvě rodiny, Goldmannů a Kohnů. Alfred Goldmann měl pronajaté dvory v Jemnici, Menhraticích a Pálovicích.[52] Jeho otec Jakub Goldmann měl v pronájmu dvůr v Rácovicích.[53]

Nájemníkem dvora v Jemnici se stal po Alfredu Goldmannovi Ludvík Kohn spolu se svým otcem Richardem Kohnem a Ernestem Kohnem. K jemnickému velkostatku patřila zámecká budova, pivovar, lihovar, dva dvory (Jemnice, Tejnice) a dva lesní revíry (Jemnice, Louka-Bažantnice).[54] Kohnovi měli pronajatý pouze jemnický lihovar, Tejnici a Louku. Platby za pronájem byly placeny ve čtvrtletních platbách o velikosti 22 656 K 09 h, revize této sumy byla možná, pokud by byla změna větší nebo menší 5 % z ceny pronájmu. Dvakrát do roka také bylo placeno pojištění. Nájemce přebíral odpovědnost za všechny běžné nehody. Mezi tyto nehody patřily škody způsobené ohněm, vodou, válkou, nemocí, nebo nějakou základní stávkou. Součástí pronájmu bylo nařízení o využití pozemků. Například více než

---

[50] SOkA Třebíč, fond OÚ Moravské Budějovice, sčítací operáty Jemnice 1921, inv. č. 725.
[51] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918-1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 323.
[51]SOkA Třebíč, fond OÚ Moravské Budějovice, sčítací operáty Jemnice 1921, inv. č. 725.
[52] Moravský zemský archiv Brno (dále MZA Brno), fond F 162 Velkostatek Jemnice a Staré Hobzí, inv. č. 179, karton 96.
[53] SOkA Třebíč, fond OÚ Moravské Budějovice, sčítací operáty Jemnice 1921, inv. č. 725.

čtvrtina z pronajímaných pozemků nesměla být použita na pěstování okopanin. Současně měl nájemce povinnost dodávat pšenici, mléko a brambory pro pronajímatele. Nájemcům bylo také umožněno vykonávat lov. Území, na kterém mohli vykonávat tuto činnost, bylo ale značně omezené. Lovit mohli na územích, která nebyla pronajímána loveckému společenství, nebo kde nevykonával soukromou loveckou činnost sám pan pronajímatel. Nájemci také byli odpovědni nejen za stav budov, ale také údržbu lávek, mostů, stezek, čištění odvodňovacích příkopů, hranic a jejich označení. Kohnovi se také museli zaručit, že si ponechají i některé zaměstnance a zaručí jim stejné podmínky zaměstnání, jaké měli dříve. Konkrétně se jedná o Bedřicha Nesibu a Františka Franze.

Součástí pronájmu Kohnů byl také již zmíněný lihovar i s potřebným provozním zařízením, do kterého byla voda přiváděna z Želetavky pomocí benzínového motoru.[55]

3.4 Školství

První zmínky o židovském školství spadají již do 17. století. V městských knihách je zaznamenáno odkoupení domu na náměstí od Jonáše Postihaře Izraelem Židem, který za dům zaplatil 170 kop.[56] Na počátku 19. století před oficiálním povolením probíhala židovská výuka v křesťanské škole pro několik desítek židovských dětí. Dne 4. srpna 1814 byla vydána zakládací listina židovské jednotřídní školy, která musela být postavena a provozována na náklady obce. V domě č. p. 10 se škola nacházela až do svého uzavření. Do vydání nového školského zákona v roce 1869 byla škola řazena mezi konfesijní školy, od roku 1869 k otevřeným národním německým školám, kam mohly docházet děti bez rozdílů v náboženském vyznání.[57] Jelikož šlo o německou školu, z hlediska správy náležela pod Dačice. V Jemnici musela tedy být založena kromě České školní rady také Místní školní rada pro německou školu spadající pod Okresní školní radu v Dačicích.[58] Školní rada, která se setkala 26. října 1913, zůstala ve stejném složení až do zrušení německé židovské školy v Jemnici. Ve školní radě působil ve funkci předsedy Ludvík Mayer, zástupce Josef Faast, ředitel školy Rudolf Hruschka (po čas války zastoupen Johanem Kouřimem), farář František Hlavička, Ludvík Kohn a Emil Mayer.

---

[54] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918- 1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 329.
[55] Moravský zemský archiv v Brně (dále jen MZA Brno), fond F 162 Velkostatek Jemnice a Staré Hobzí, inv. č. 179, karton 97.
[56] Padrnosová, Jitka: *Historie jemnického školství. Sto let od postavení školní budovy 1898-1998.* Jemnice 1998, s. 23.
[57] *Tamtéž,* s. 23-24.
[58] *Tamtéž,* s. 26.

Ve škole se nacházela třída se čtyřmi okny, do třídy mohlo docházet i na 60 žáků. V budově bylo vyhrazeno místo pro byt učitele o dvou místnostech, jedné kuchyně a půdy. Učitel dostával k dispozici pět sáhů dřeva k vytápění učebny a jeden sáh dřeva pro vytopení místnosti sloužící k opakování učiva z hodin.[59]

V posledním školním roce 1917/1918 docházelo na vyučování dohromady 63 žáků, z nichž příslušelo k židovskému náboženství 27 studentů. V tomto školním roce probíhalo privátní vyučování u třech žáků. Dva z nich pocházeli z rodiny Goldmannových.[60]
Škola fungovala až do ledna 1919[61], kdy byla uzavřena z důvodů národnostních, zejména z důvodu snižujícího se počtu dětí.[62] O této události se zmiňuje i jemnická kronika:
„V lednu 1919 padl i poslední zbytek němectví v Jemnici, totiž židovská či německá škola. ... Obec s touto školou opravdu zbytečnou měla mnoho vydání a vydržovala ji hlavně pro děti židovské, neboť děti ostatní až na malé výjimky německy neuměly a výkladům ve škole nerozuměly. ... Po Blümlovi vyučoval na německé škole učitel Rudolf Hruška, rozený Čech, který však za války odešel na vojnu. V době převratu zastával jej mladý učitel Kouřim, který když viděl, že mu denně dětí ve škole ubývá a i poslední 3 mu jednoho dne do školy nepřišly, poněvadž i je dali rodiče do školy české, učinil, co nejrozumněji učiniti mohl. Odešel do Bělčovic, odkud právě učitel jinam odešel. Nábytek a věci z této školy darovala Jemnická obec české škole v Dešné u Jemnice nově zřízené“.[63]

Jedním z prvních plánů týkajících se využití budovy bývalé německé židovské školy navrhoval přenechání budovy pro zřízení mateřské školy. Tento návrh vznesl páter František Hlavička.[64]

Škola byla ve vlastnictví židovské obce až do roku 1926, kdy byla budova prodána Masarykově lize proti tuberkulóze za 25 000 K, židovská obec zároveň této organizaci věnovala 500 K jako dar.[65]

Přestože již nebyla v Jemnici provozována německá škola, u židovské obce byl zaměstnán učitel, kantor náboženství. Tuto práci vykonával nejdříve Leopold Landsmann[66]

---

[59] Hruschka, Rudolf: *Geschichte der Juden in Jamnitz.* In: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart. Brno 1929, s. 258-259.
[60] SOkA Třebíč, fond Německá jednotřídní národní škola Jemnice, Katalog o prospěchu a docházce 1917/1918, inv. č. 42.
[61] SOkA Třebíč, fond MěNV Jemnice, Pamětní kniha města Jemnice, založená roku 1924, s. 93.
[62] Padrnosová, Jitka: *Historie jemnického školství. Sto let od postavení školní budovy 1898-1998,* s. 26.
[63] SOkA Třebíč, fond MěNV Jemnice, Pamětní kniha města Jemnice, založená roku 1924, s. 93.
[64] SOkA Třebíč, AM Jemnice, Protokol o schůzi obecního zastupitelstva 1918- 1923, inv. č. 31, f. 45.
[65] Hruschka, Rudolf:*Geschichte der Juden in Jamnitz.* In: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, s. 259.
[66] SOkA Třebíč, fond OÚ Moravské Budějovice, sčítací operáty Jemnice 1921, inv. č. 725.

později Mořic Kornstreicher, který měl ve 20. letech na starost navíc funkci „kostelníka", košeráka. Jako poslední kantor působil v Jemnici Šalamoun Weisz, funkci vykonával od září 1934 pravděpodobně do srpna 1939, kdy byl gestapem vypovězen z protektorátu.[67]

Po vzniku protektorátu byla škola naposledy otevřena. Vyučování započalo od září 1939. Školu v této době navštěvovalo 14 žáků.[68]

3.5 Židovská náboženská obec a spolkový život

3.5.1 Židovská náboženská obec

Mezi povinnosti Židovské náboženské obce (dále jen ŽNO) patřila povinnost vedení a udržování synagogy, hřbitova, zabezpečení výuky náboženství a vedení matriky. Tyto aktivity byly hrazeny z vybrané náboženské daně, kterou hradili členové náboženské obce.[69] Ovšem ne všichni členové ŽNO byli schopni uhradit stanovenou částku. Žádali proto o snížení, nebo alespoň o možnost postupného splácení této daně.[70]

Hlavou ŽNO byl jmenován Ludvík Mayer, který tento post zastával od roku 1913. Místopředsedou byl Ludvík Kohn, jenž vedl agendu náboženské obce již v době 1. světové války, kdy byl Ludvík Mayer povinen vojenskou službou. Hlavou chrámu, templu, byli postupně Leopold Lanesmann, Eduard Schwarzbart, Emil Feldmann a Bedřich Kaufried, který vykonával také funkci pokladníka. Matrika ŽNO byla vedena Albertem Kornstreicherem.[71]

3.5.2 Politická činnost

Příslušníci židovské obce se aktivně zapojovali do místního politického dění. Ať už formou zastávání funkce v některém úřadu, místa v radě, nebo pouhými nápady či připomínkami k společnému životu ve městě.

Židovští občané se zorganizovali a vytvořili v Jemnici Židovskou stranu, která kandidovala v obecních volbách v letech 1919 a 1938. V obecních volbách konaných roku

---

[67] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918-1945.* In: Dějiny Jemnice. Jemnice 2010, s. 307.
[68] Padrnosová, Jitka: *Historie jemnického školství. Sto let od postavení školní budovy 1898-1998,* s. 26.

[69] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918- 1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 307.
[70] Archiv Židovského muzea v Praze (dále AŽM Praha), fond Židovská náboženská obec Jemnice, Různé spory, č. p. 10, sing. 60519.
[71] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918- 1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 307-308.
[71]Hruschka, Rudolf*: Geschichte der Juden in Jamnitz.* In: Gold, Hugo: Die Juden und die Judengemeinden Mährens inVergangenheit und Gegenwart, s. 261-262.

1923, 1927 a 1931 Židé kandidovali za Židovskou republikánskou stranu. Výjimku tvoří pouze obecní volby konané na podzim roku 1931, kdy nesestavili samostatnou kandidátku. V tomto roce totiž Ludvík Kohn kandidoval za agrární stranu. V každých volbách dostala Židovská strana, nebo Židovská republikánská strana v Jemnici dostatek hlasů pro získání alespoň jednoho mandátu, roku 1923 obsadila strana dokonce mandáty dva. Při posledních obecních volbách roku 1938 za Židovskou stranu v Jemnici kandidoval Ludvík Kohn, Dr. Arnošt Kohn, Josef Schwarzbart a Robert Mayer.

Tab. 4: Výsledky obecních voleb v Jemnici v letech 1919-1938.[72]

VÝSLEDKY OBECNÍCH VOLEB					
rok	1919	1923	1927	1931	1938
strana	počet mandátů				
sociální demokracie	13	3	6	6	3
agrárníci	5	2	2	4	3
národní demokracie (r. 1938 národní sjednocení)	5	5	2	3	3
lidová	4	9	8	8	7
národně socialistická	2	-	2	4	2
židovská	1	-	-	-	2
republikánská strana žid.	-	2	1	-	-
KSČ	-	7	4	2	2
Neodvislá domovina	-	0	-	-	-
živnostníci	-	2	3	3	4
Nepolitcko-hospodářská skupina	-	-	2	-	-
Sdružení nár. pokr. smýšlejících občanů	-	-	-	-	2
Organizace nezávislých socialist	-	-	-	-	2
celkový počet mandátů	30	30	30	30	30

Nejvýznamnější politickou osobností byl bezesporu Ludvík Kohn, který byl několikrát zvolen i do městské rady. Při volbě nového starosty v červnu 1933 byl Kohn dokonce navržen

[72] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918- 1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 267.

na post druhého náměstka spolu s Janem Nevěčným, zástupcem sociální demokracie. Jelikož v prvním kole obdrželi oba navržení politici stejný počet hlasů, o volbě rozhodl los, na jehož základě byl do funkce jmenován Jan Nevěčný.[73] Ludvík Kohn se zapojoval do obecních záležitostí ještě před zvolením do obecní rady. Například navrhoval výstavbu silnice ke mlýnu, do městského lesa, zřízení veřejného osvětlení, chodníků, vystupoval proti podomnímu obchodu a usiloval o zřízení autobusové linky mezi Jemnicí a Dačicemi, sousedním městem.[74]

3.5.3 Spolkový život

S ohledem na velikost Jemnice měli zdejší obyvatelé bohatý kulturní život. Byla zde zřízena městská knihovna, muzeum, divadlo ochotníků, bylo provozováno kino, byly organizovány výstavy jemnických rodáků a umělců, byla slavena pouť nazývající se Barchan.[75] Je velmi pravděpodobné, že akce pořádané těmito jemnickými spolky byly navštěvovány i židovskými obyvateli města.

Velký rozmach spolkového života nastal po vzniku samostatného Československa. Mnoho Židů se stávalo členy jak židovských spolků, tak i spolků nežidovských. Jednalo se především o podpůrné či vzdělávací spolky nebo spolky pohřebních bratrstev.

Legislativa, dle které se jednotlivé spolky řídily, vycházela v podstatě z roku 1867 ze zákona o právu na spolčování, číslo 134/1867 ř. z., a zákona o právu shromažďovacím, číslo 135/ 1867 ř. z. Spolkový zákon se vztahoval na: výrobní spolky, tzn. bankovní, důchodové, pojišťovací, spořitelní, úvěrní a zástavní; duchovní řády, kongregace, náboženské společnosti; živnostenské spolky, tzv. živnostenská společenstva, podpůrné pokladny; činnost bratrských pokladen a těžířstev.

O tom, do které kategorie spolek patří, rozhodoval zemský úřad, respektive ministerstvo vnitra.[76]

Od 1. února 1886 působilo v Jemnici sdružení Chevra Kadiša. V jeho čele od roku 1910 do 10. května 1925 stál Ludvík Mayer, po něm tuto funkci zastával Emil Mayer.

Dalším spolkem bylo ženské sdružení Frauenverein, které vedla od roku 1898 do roku 1922 Kateřina Kohnová, manželka Samuela Kohna. Od roku 1922 tomuto spolku předsedala

---

[73] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918- 1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 262-272,287.
[74] SOkA Třebíč, AM Jemnice, inv. č. 31, Protokol o schůzi obecního zastupitelstva 1918- 1923, f. 56, 109, 111.
[75] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918- 1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 312-315.
[76] Křesťan, Jiří - Blodigová, Alexandra - Bubeník, Jaroslav: *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918-1948.* Praha 2001, s. 7-9.

Ema Mayerová.[77] Sdružení fungovalo díky podpoře jemnické židovské obce, která věnovala dvakrát do roka finanční příspěvek o rozličné hodnotě, a také členským příspěvkům jednotlivých členů. Tyto příspěvky dosahovaly hodnoty 3,60 K. Z vybraných peněz zároveň spolek poskytoval válečné dary, podporoval ukrajinské děti, sirotky nebo členy jemnické židovské obce, kteří nemohli sami finančně unést životní náklady. Spolek Frauenverein takto pravidelně podporoval například paní Schererovou.[78]

[77] Hruschka, Rudolf:*Geschichte der Juden in Jamnitz.* In: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart, s. 262.
[78] AŽM Praha, fond Židovská náboženská obec Jemnice, Ženský pomocný spolek- pokladní kniha č. p. 22, sing. 60520.

4. Období druhé republiky

Dne 1. října 1938 překročila německá vojska na základě rozhodnutí z Mnichova hranice Československé republiky. Dosavadní hranice byla zrušena, stala se pouhou orientační čarou. Československo přišlo zhruba o 38 % celkové plochy původního státu.[79] Toto období lze charakterizovat jako epochu kontinuity, ale zároveň diskontinuity. V nadcházejícím čase upadaly prvorepublikové demokratické hodnoty. Nastal proces postupného opouštění určitých standardů demokracie. V období druhé republiky můžeme sledovat některé prvky přiklánějící se k autoritativnímu režimu, zároveň ale nedocházelo k totalitarizaci celé společnosti.[80] Ovšem už v tomto období začalo vylučování židovských obyvatel z veřejného života. Na základě usnesení vlády ze dne 27. ledna 1939 nemohli nadále působit ve státní službě.[81]

Jemnice se po zářijových událostech stala městem ležícím téměř na hranicích. Informace o politické situaci mohli jemničtí obyvatelé získat zejména z rozhlasu, jelikož noviny tehdy přicházely nepravidelně. Lidé začali skupovat potraviny, vybírali svoje úspory. Kdo měl možnost, hledal jiné bydliště pro sebe i svoji rodinu. Obyvatelé Jemnice odcházeli zejména na Třebíčsko a Velkomeziříčsko, kde si většinou pronajímali byty. Naopak do Jemnice přicházeli lidé ze zabraného pohraničí, někteří až ze Slovenska.[82]

---

[79] Gebhart, Jan- Kuklík, Jan:*Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XV a.* Praha- Litomyšl 2006, s. 10-14.
[80] Balík, Stanislav- Hloušek, Vít- Holzer, Jan-Šedo, Jakub: *Politický systém českých zemí 1848- 1989.* Brno 2011, s. 83- 84.
Gebhart, Jan – Kuklík, Jan: *Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě.* Praha – Litomyšl 2004, s. 92- 93.
[81] Petrův, Helena: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941).* Praha 2000, s. 74.
[82] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918-1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 286-288.

5. Období Protektorátu Čechy a Morava

Okupace českomoravského území druhé republiky se odehrála ve dnech 14. a 15. března 1939, tímto aktem započala okupace trvající až do května 1945.[83] Dne 16. března 1939 byl zveřejněn Výnos vůdce Říšského kancléře o vytvoření Protektorátu Čechy a Morava. Tento výnos byl jednostranným normativním aktem s povahou státoprávního statutu okupovaného území.[84] Ve výnosu se uvádí, že protektorát má být autonomní a samosprávný. Svoji činnost má ale řídit podle práva náležejícího mu v rámci protektorátu "ve shodě s politickými, vojenskými a hospodářskými potřebami říše".[85]

5.1 Říšská správa v Protektorátu Čechy a Morava

Na území Protektorátu Čechy a Morava existovala v období druhé světové války typická dvojkolejnost veřejné správy. Byla zde snaha vytvořit obdobu říšskoněmeckých správních orgánů, kterým by byly podřízeny orgány tzv. autonomní správy. Ale v průběhu krátké doby byly i tyto autonomní správní orgány předány do rukou nacistů.[86] Do dne 6. dubna 1939 řídila okupované území vojenská správa. V čele této správy stáli velící generálové v Praze a Brně, kde také působili tzv. šéfové civilní správy. Tyto osoby prováděly opatření, pomocí kterých upravovaly systém veřejné správy bez ohledu na tehdy platné právo. Pod šéfy civilní správy působili při každém velitelství správní šéfové, nejníže postavené potom byly úřady oberlandrátů. Po tomto přechodném období stanul v čele správy říšský protektor a jeho byrokratická instituce s názvem Úřad říšského protektora. Říšský protektor reprezentoval vůdce a říšského kancléře v protektorátu, podléhal přímo Hitlerovi.[87]

Hlavou veškeré tzv. autonomní správy byl tzv. státní prezident, který ale neměl přesně vymezené pravomoci. Nejvyšším orgánem výkonné moci byla vláda. Organizace systému správy zůstala stejná jako za druhé republiky. Pouze od 27. dubna 1939 nebyla nadále zřizována ministerstva zahraničních věcí a národní obrany.[88]

---

[83] Gebhart, Jan- Kuklík, Jan.:*Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XV.a,* s. 173.
[84] *Tamtéž,* s. 178.
[85] Hledíková, Zdeňka - Janák, Jan - Dobeš, Jan: *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost.* Praha 2007, s. 405.
[86] *Tamtéž,* s. 402.
[87] Maršálek, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945.*, Praha 2012. s. 64 – 76.
[88]Hledíková, Zdeňka - Janák, Jan - Dobeš, Jan: *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost,* s. 409.

K likvidaci dvojkolejnosti veřejné správy došlo při tzv. Heydrichových správních reformách, které byly provedeny v lednu 1942. Tehdy proběhla reorganizace centrálních protektorátních úřadů a protektorátní vlády. Systém správy byl upraven a přizpůsoben podle systému říšského.[89] Vláda byla rozpuštěna, zůstaly ponechány pouze jednotlivé resortní úřady. Významné bylo spojení jednotlivých protektorátních ministerstev s Úřadem říšského protektora. Celkově se počet jednotlivých resortů zmenšil v důsledku rušení některých ministerstev a převedení jejich úkolů pod jiná. Vládu tak nyní představoval předseda vlády, náměstek předsedy vlády a jednotliví ministři, konkrétně ministr financí, školství a národní osvěty, vnitra, zemědělství a lesnictví, spravedlnosti, dopravy a techniky, hospodářství a práce a nově zřízené ministerstvo lidové osvěty sloužící k šíření nacistické propagandy.[90]

Důležitým článkem v protektorátní správě byla Ústředna pro židovské vystěhovalectví (*Zentralstelle für jüdische Auswanderung*), jejíž vznik schválil von Neurath svým podpisem 15. července 1939.[91] Ode dne 16. února 1940 byla rozšířena působnost Ústředny na území celého Protektorátu Čechy a Morava. Na jaře 1941 byla zřízena i pobočka v Brně, která fungovala až do konce roku 1942.[92] Základní úkolem Ústředny mělo být odstraňování překážek židovského vystěhovalectví, vytváření vystěhovaleckých možností, obstarávání potřebných devíz, zřizování a kontrola přeškolovacích zařízení. Židovské vystěhovalectví bylo podporováno různými způsoby. Jednalo se ale především o protižidovskou politiku diskriminace současně s omezením v materiálních podmínkách.[93] Na základě nařízení říšského protektora o péči o židy a židovské organizace z 5. března 1940 vznikl v rámci Ústředny Vystěhovalecký fond pro Čechy a Moravu (*Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren*). Právě pod Vystěhovalecký fond patřila agenda týkající se likvidace majetku deportovaných Židů. Ústředna pro židovské vystěhovalectví se tak stala nejvýznamnějším orgánem nad celkovou židovskou problematikou.[94]

S Ústřednou pro židovské vystěhovalectví spolupracovala Židovská náboženská obec v Praze, na kterou se obracely jednotlivé náboženské obce v okresech a krajích, jichž bylo před německou okupací celkem 136.[95] Po okupaci se činnost ŽNO soustřeďovala především na vybírání poplatků a daní uložených Židům, pomoc potřebným Židům, shromažďování

---

[89] *Tamtéž,* s. 407.
[90] *Tamtéž,* s. 409- 410.
[91] Kárný, Miroslav: *„Konečné řešení". Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*, s. 36.
[92] Krejčová, Helena: *Židé v protektorátu: hlášení náboženské obce v roce 1942: dokumenty.* Praha 1997, s. 7.
[93] Kárný, Miroslav: *„Konečné řešení". Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*, s. 36.
[94] Krejčová, Helena: *Židé v protektorátu: hlášení náboženské obce v roce 1942: dokumenty,* s. 7.

statistických dat, emigraci a plnění německých nařízení týkajících se nucené práce.[96]

5.2 Norimberské zákony

Diskriminace Židů v Německu započala ještě před vydáním norimberských zákonů. Dne 7. dubna 1933 vydáním Zákona na obnovení úřednictva z povolání jakožto stavu (*Gesetz zur Wiederherstellung des Berufsbeamtentums*) vznikla právní základna pro propouštění všech občanů židovského původu pracujících ve státní správě.[97] Občany s menšími právy se oficiálně stali Židé v důsledku přijetí říšského občanského zákona (*Reichsbürgergesetz*) a zákona na ochranu německé krve (*Gesetz zum Schutze des deutschen Blutes und der deutschen Ehre*), obecně známých jako norimberské zákony.[98]

Tyto dva ústavní zákony, které byly přijaty dne 15. září 1935 na zvláštním zasedání Říšského sněmu u příležitosti každoročního sjezdu nacistické strany v Norimberku, „legalizovaly" vyloučení Židů z německé společnosti.[99] Bylo tak ukončeno období politické nestability a připraveny podmínky pro oficiální provádění protižidovské politiky. Zákon o říšském občanství stanovuje, že občanská a politická práva může užívat pouze Němec nebo člověk s „příbuznou krví". Na základě tohoto zákona byli árijští Němci označováni jako říšští občané (*Reichsbürger*), zatímco Židé, kteří již nadále neměli svá politická práva, se stali pouze státními příslušníky (*Staatsangehörige*). Zákon byl do roku 1943 postupně rozšiřován provádějícími nařízeními, která omezovala i občanská práva. První prováděcí nařízení vydané dne 14. listopadu 1935 (*Erste Verordnung zum Reichsbürgergesetz*) určovalo, kdo je považován za Žida nebo míšence.[100] Pro přiřazení k dané „rase" byla rozhodující příslušnost prarodičů k ŽNO. Vymezeny byly dvě kategorie, plný Žid a míšenec. Každý, který měl tři židovské prarodiče, byl označen jako plný Žid. U skupiny míšenců probíhalo nadále dělení na míšence prvního stupně a míšence druhého stupně. Míšenci prvního stupně byli lidé, kteří měli dva židovské prarodiče, neuzavřeli manželství se Židem a nebyli členy židovské náboženské obce ke dni vydání norimberských zákonů. Mezi míšence druhého stupně patřili lidé s jedním židovským prarodičem. Na rozdíl od plných Židů měli míšenci práva podobná

---

[95] Rothkirchenová, Livie: *Osud Židů v Čechách a na Moravě v letech 1938-1945.* In: Osud Židů v protektorátu 1939- 1945. Praha 19914, s. 46-47.
[96] *Tamtéž,* s. 53.
[97] *Deutsches Reichsgesetzblatt,* Teil I, 1933, Nr. 34, s. 175-177.
[98] Műller, Helmut: *Dějiny Německa*. Praha 1995, s. 278-279.
[99] *Deutsches Reichsgesetzblatt,* Teil I, 1935, Nr. 100, s. 1146-1147.
[100] *Deutsches Reichsbesetzblatt*, Teil I, 1935, Nr. 125, s. 1333-1334.

právům plnoprávných německých občanů. Omezení upravovala zejména oblasti týkající se uzavírání sňatků či výběru povolání. Tato omezení platila především pro míšence prvního stupně. Mohli uzavřít manželství pouze s míšencem prvního stupně, pro uzavření manželství s míšencem druhého stupně nebo Němcem bylo zapotřebí udělení zvláštní výjimky. Na míšence druhého stupně se vztahovalo také omezení ve výběru povolání, ale obecně se předpokládala jejich integrace.

Zákon na ochranu německé krve a německé cti, druhý ze zákonů přijatých v Norimberku, znemožňoval uzavírat sňatky mezi Židy a Němci, zakazoval jejich případný mimomanželský styk. V domácnostech Židů nesměly být zaměstnány německé služebné mladší pětačtyřicet let. [101]

Norimberské zákony vešly v platnost na území bývalého Československa nejdříve v Sudetech po Mnichovu 1938.[102] V Protektorátu Čechy a Morava ale již 17. března 1939 vláda začala užívat antisemitská nařízení. Zakázala výkon svých praxí neárijským lékařům, schválila rozhodnutí advokátní komory o zastavení praxe neárijským advokátům. Ministr obchodu byl vyzván k jednání o odstranění neárijců z vedoucích míst. Vláda také souhlasila s použitím nálepek pro označení árijských obchodů.[103] Stejně jako v dalších Německem okupovaných státech byly i v Protektorátu Čechy a Morava použity principy norimberských zákonů. Poprvé se objevily dne 21. června 1939 v nařízení říšského protektora o židovském majetku.[104] Toto nařízení nahradilo všechna dosavadní vydaná rozhodnutí šéfů civilních správ za času vojenské správy Protektorátu Čechy a Morava. Neurath tak rozšířil monopol okupační moci při rozhodování o židovském majetku. Tímto nařízením byla ukončena diskuze o pojmu Žid v protektorátní administrativě.[105]

Nařízení ze dne 21. června 1939 obsahovalo celkem dvanáct paragrafů, které upravovaly zejména vztah k majetku. Bylo zde ale také stanoveno, kdo je považován v Protektorátu Čechy a Morava za Žida. Židem byl označen člověk se třemi židovskými prarodiči nebo míšenec se dvěma úplně židovskými prarodiči a splňoval ke dni 15. září 1935 alespoň jednu z následujících podmínek: náležel k židovské náboženské obci; byl v manželství se Židem nebo po 15. září 1935 do takovéhoto manželství vstoupil; pocházel

---

[102] Valeš, Václav: *Konfesní právo, průvodce studiem.* Plzeň 2008, s. 137.
[103] Gebhart, Jan- Kuklík, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XVa, 1938-1945*, s. 193.
[104] Norimberské zákony (1935). [online]. [cit. 2014-18-02]. Dostupné z: < http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/nuremberg_laws >.
[105] Gebhart, Jan- Kuklík, Jan: *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XV a, 1938-1945*, s. 193.
Kárný, Miroslav: *„Konečné řešení". Genocida českých Židů v německé protektorátní politice*, s. 29-34.

z manželství se Židem uzavřeného po 15. září 1935; pocházel z nemanželského svazku se Židem a narodil se jako nemanželský po 31. červenci 1936.[106]

5.3 Vyloučení Židů ze společnosti

Po vzniku Protektorátu Čechy a Morava začala být vydávána nařízení omezující každodenní život židovských obyvatel. Byly omezeny jejich ekonomické aktivity, zabavován majetek, omezován volný pohyb po veřejných prostranstvích.

Vydávání protižidovských předpisů na území protektorátu lze rozdělit na základě jejich specifičnosti do několika epoch. Od vzniku protektorátu do léta 1939 probíhala diskuze mezi protektorátní vládou a okupační správou o jednotlivé kompetence. Protektorátní vláda v prvním období vydala opatření vylučující Židy z určitých povolání. Naopak pod okupační správu spadala agenda židovského vystěhovalectví a majetku. Od poloviny roku 1939 do jara 1940 začalo docházet k již systematickému vylučování Židů z veřejného života na základě výnosů a vyhlášek různých orgánů protektorátní veřejné správy. Od podzimu 1941 nastává období, během něhož dochází k vyostřování protižidovských opatření a posílení rasové politiky.[107] Iniciátory těchto nařízení byla tedy jak německá říše, tak i protektorátní úřady. Protektorát se nejprve zdráhal vydávat protižidovské zákony. Ovšem ekonomická motivace s nátlakem nakonec způsobila, že protektorátní úřady začaly samy vydávat protižidovskou legislativu za účelem vyloučení Židů z hospodářského i veřejného života[108]

5.3.1 Vyloučení Židů z hospodářství a vlastnictví majetku

Základní normou pro zacházení s židovským majetkem bylo nařízení říšského protektora o židovském majetku z 21. června 1939, které používalo stejné vymezení označení „žid" jako zákony přijaté v Norimberku. Za židovský podnik byl považován takový podnik, jestliže byl jeho majitelem, jedním ze společníků, zástupců, alespoň jedním vedoucím pobočky, členů správní nebo dozorčí rady Žid. Platilo to také v případě, vlastnil-li Žid více jak čtvrtinu kapitálu, nebo pokud při hlasování mohli Židé dosáhnout poloviny celkového počtu hlasů. Podnik ovšem mohl být považován za židovský také tehdy, nacházel-li se pod rozhodujícím vlivem Židů. Toto ustanovení tak dávalo prostor k různým možnostem dalšího

---

[106] Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939. [online]. [cit. 2014-19-02]. Dostupné z: < http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/laws/rp19390621 >.
[107] Petrův, Helena: *Zákonné bezpráví. Židé v Protektorátu Čechy a Morava.* Praha 2011, s. 47-48.

výkladu. Takovéto podniky nadále nemohly nakládat s pozemky nebo podíly v podnicích. Do data 31. července 1939 také museli židovští obyvatelé nahlásit u Národní banky všechny předměty ze zlata, platiny, stříbra, drahokamy a perly. Nadále těchto předmětů nesměli nabývat, zcizovat a zastavovat. Stejná pravidla platila také u uměleckých předmětů, pokud jejich hodnota nebo hodnota celé sbírky přesahovala částku 10 000 K.[109]

Dalšími prováděcími výnosy říšského protektora byly okruhy povinně nahlašovaného hmotného majetku a práv stále rozšiřovány a detailněji specifikovány.[110] Byla uvedena povinnost přihlásit pozemkový majetek, práva k němu se pojící a akcie do depot znějících na jejich jméno.[111]

Na základě těchto nařízení započaly snahy o arizaci, tedy nastolení árijského hospodářského pořádku, zahrnující omezení klasických majetkových práv, konfiskace a další cesty vyvlastnění majetku, např. nucené prodeje či rušení nájemních smluv.[112] Árijští obyvatelé tak v této době mohli rozšířit svůj stávající majetek na úkor druhých. Cena takového majetku se pohybovala hluboko pod reálnou tržní cenou. Tento rozdíl měl být kompenzován tzv. arizačními dávkami, které měly alespoň částečně kompenzovat rozdíl mezi nízkou kupní cenou a cenou reálnou. Avšak i tyto dávky dosahovaly velmi nízkých částek.[113] Jedním z prostředků dosažení arizace bylo nařízení z března 1939 o nutnosti dozoru nad hospodářskými podniky prostřednictvím důvěrníků, ustanovených dozorců. Jejich činnost byla nadále upravována postupně vydávanými nařízeními za účelem nežádoucího zcizení či pronájmu židovského majetku. Židovský majetek poté začal být evidován a byly prováděny pouze nejnutnější transakce.[114] Říšský protektor dosazoval do opuštěných podniků treuhändery, konfiskované podniky byly obsazovány komisařskými správci na základě rozhodnutí gestapa.[115] Nakonec došlo ke sjednocení pod Majetkový úřad u říšského protektora zřízeného dne 2. září 1941. Úřadovna gestapa na Majetkový úřad musela převést všechny zabavené podniky, které měla doposud pod svojí správou.[116] Na arizaci se také podílela Ústředna pro židovské vystěhovalectví (*Zentralstelle für jüdische Auswanderung*),

---

[108] Petrův, Helena: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941)*, s. 51-52.
[109] *Der Neue Tag* I, č. 75, 22. června 1939, s. 1- 2.
[110] Petrův, Helena: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941)*, s. 64.
[111] *Tamtéž*, s. 66.
[112] Jančík, Drahomír - Kubů, Edvard: *„Arizace" a arizátoři. Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-1945)*. Praha 2005, s. 13.
[113] *Tamtéž*, s. 15.
[114] Petrův, Helena: *Zákonné bezpráví. Židé v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 58- 59.
[115] Jančík, Drahomír - Kubů, Edvard: *"Arizace" a arizátoři. Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-1945)*, s. 27.
[116] Kárný, Miroslav: *„Konečné řešení". Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, s. 65.

konkrétně Vystěhovalecký fond pro Čechy a Moravu (*Auswanderungsfond für Böhmen und Mähren*), který měl na starost správu majetku zrušených židovských obcí a spolků.[117]

5.3.2 Vyloučení Židů z veřejného života

Vylučování Židů z veřejného života započalo záhy po okupaci protektorátními orgány. Během prvních dvou měsíců okupace nemohli svá povolání vykonávat advokáti a osoby působící ve veřejných funkcích v soudnictví.[118]

Po vydání nařízení říšského protektora o propuštění židovských zaměstnanců v protektorátu ze dne 23. října 1939 mohly být služební smlouvy všeho druhu se židovskými zaměstnanci vypovězeny k prvnímu následujícího měsíce s dodržením šestinedělní výpovědní lhůty. Po skončení výpovědní lhůty zanikly nároky službou povinného z vypovězené smlouvy.[119] Velký vliv na zaměstnávání Židů mělo nařízení o právním postavení Židů ve veřejném životě ze dne 4. července 1939, které vešlo v platnost až po vydání ve Sbírce zákonů a nařízení Protektorátu Čechy a Morava pod číslem 136/1940. Příčinou tak dlouhé prodlevy mezi vydáním a začátkem platnosti byl konflikt říšského protektora a říšského ministerstva vnitra o způsobu zavádění do praxe.[120] Po vyhlášení docházelo k systematickému propouštění Židů ze zaměstnání a různých funkcí ve veřejné správě nebo povoláních, kde se mohl očekávat jejich vliv na veřejný život. [121]

Tato nařízení postihovala pouze židovské obyvatele zaměstnané v době jejich vydání. Ovšem nařízení č. 411 Sbírky zákonů a nařízení o odpočivných (zaopatřovacích) platech ze dne 7. ledna 1940 postihovalo bývalé židovské zaměstnance pobírající penzijní platy. Tyto platy měly být sníženy, a to do takové výše, aby jejich celková roční výše nepřesahovala částku 50 000 K.[122]

Od počátku okupace bylo židovským žákům a studentům odepíráno právo na vzdělávání. Z německých obecných a středních škol byli vyloučeni výnosem ministerstva školství a národní kultury ze dne 12. července 1939.[123] Od 15. listopadu 1939 nemohli

---

[117] *Tamtéž*, s. 22.
[118] Petrův, Helena: *Zákonné bezpráví. Židé v Protektorátu Čechy a Morava,* s. 138.
[119] Petrův, Helena: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941)*, s. 76.
[120] *Tamtéž*, s. 77.
[121] Petrův, Helena: *Zákonné bezpráví. Židé v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 140.
[122] Petrův, Helena: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941)*, s. 106.
[123] *Tamtéž,* s. 80.

studovat ani na německých vysokých školách, jelikož vysoké školy byly převedeny pod správu říše.[124]

Život židovského obyvatelstva začal být řízen opatřeními a nařízeními, která vydávaly jak okupační úřady, tak i úřady protektorátní správy. Jednalo se o diskriminační opatření v lázních, koupalištích, nemocnicích a sanatoriích, kde mohla být zřízena zvláštní židovská oddělení, pokud to prostorové podmínky umožňovaly. Oficiálně se nemělo jednat o diskriminační opatření a všechna tato nařízení měla být prováděna právě v zájmu bezpečnosti osob a majetku Židů. V jistých ohledech tak opět vznikla ghettoizace určité skupiny obyvatel společnosti.

Židům byl odepřen přístup na náměstí, do určitých ulic, parků a dalších veřejných prostranství. Také již nemohli navštěvovat různé kulturní a veřejné budovy, jako např. české školy, divadla, kina, knihovny, sportovní a zábavní zařízení. Byli také vyloučeni ze všech spolků a veřejných orgánů. Opatření také upravovalo další možné majetkové vlastnictví. Židé například nesměli vlastnit a používat telefonní a rozhlasové přístroje. Nadále nesměli opouštět své domy po 20. hodině večerní. Možnost návštěvy úřadů a obchodů byla pro židovské obyvatele časově omezena.[125] Policejní ředitelství v Praze zveřejnilo vyhlášku dne 5. srpna 1940, podle jejího znění mohli Židé nakupovat v árijských obchodech pouze od 11:00 do 13:00 a od 15:00 do 16:30 hodin. Dodržování tohoto předpisu, jehož znění mohlo být v daném místě upraveno, bylo těžké dodržovat, jelikož se nákupní doba velmi často měnila.[126]

Nejen, že židovským obyvatelům byla omezena volnost jejich pohybu a možnost využívat místních služeb, ale museli také nosit na veřejnosti znamení, které jednoznačně určovalo jejich židovskou příslušnost. Policejní nařízení ze dne 1. září 1941 zakazovalo osobám starším šesti let pohyb po veřejnosti bez žluté šesticípé hvězdy černě vytažené, která dosahovala velikosti dlaně s černým nápisem *Jude*. Žlutá hvězda musela být viditelně a pevně připevněna na levé straně oděvu.[127] Pro Židy německé státní příslušnosti, kteří byli uvedeni v rodných nebo oddacích matrikách, byl vydán v oběžníku protektorátního ministerstva vnitra ze dne 1. února 1940 příkaz o povinném přídavkovém osobním jméně pro muže *Israel* a pro ženy *Sára.* Dalším oběžníkem ministerstva vnitra ze dne 13. února 1940 nastala povinnost

---

[124] Petrův, Helena: *Zákonné bezpráví. Židé v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 148.
[125] Kárný, Miroslav: *„Konečné řešení". Genocida českých židů v německé protektorátní politice*, s. 50-51.
[126] Petrův, Helena: *Zákonné bezpráví. Židé v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 214-215.
[127] Kárný, Miroslav: *„Konečné řešení". Genocida českých židů v německé protektorátní politice,* s. 73.

označení občanských legitimací Židů červeně napsaným písmenem „J".[128]

5.4 Život v Jemnici za Protektorátu Čechy a Morava

Se vznikem Protektorátu Čechy a Morava dopadla tíživá situace i na židovské obyvatele Jemnice. Lidé nemohli nadále zastávat jim svěřené veřejné funkce, nemohli vést své podniky, nesměli vstupovat do určitých částí měst, na veřejnosti museli nosit označení dokazující jejich židovskou příslušnost. Lidé proto začali hledat útočiště v jiných státech. Za tímto záměrem byly organizovány různé sbírky. K jedné takové sbírce byl vyzván i Samuel Kohn. Jednalo se o peněžní podporu pro židovský uprchlický tábor v Ivančicích, který zřizoval Pomocný výbor pro uprchlíky a převrstvení sídlící v Brně na Kolišti. Tábor v Ivančicích formou příspěvků na cestovné podporoval vystěhovalectví do zámoří, ale také převrstvení a přeškolení mládeže. Jelikož na všechny tyto aktivity tábor potřeboval dary ve finanční podobě, v dopise poukazuje na malou podporu ze strany mimobrněnských Židů. Židovští obyvatelé Jemnice tak prostřednictvím ŽNO přispěli celkovou částkou 755 K na židovské emigranty a částkou 1 860 K na podporu Židů ze západních Karpat a Ruska.

Ovšem ŽNO v Jemnici nebyla pouze dárcem podpory. Kantor Šalomon Weisz žádal o částku 6 000 K z obecních prostředků, aby jeho rodina mohla emigrovat a zachránit se před současnou tíživou situací.[129]

Dne 25. srpna 1939 ohlásil Ludvík Kohn, člen městské rady a zastupitelstva, JUDr. Arnošt Kohn, člen městského zastupitelstva, a Rudolf Kohn, člen finanční komise, resignaci na funkce jimi zastávané.[130] Další rok, 19. prosince 1940, byli do zastupitelského sboru a současně i do městské rady jmenováni noví členové, kteří sympatizovali s nastalým režimem. Novým členem se stal Josef Toufer a Josef Schlegelhofer, který byl také jmenován městským policejním komisařem. Nakonec bylo obecní zastupitelstvo v Jemnici rozpuštěno na základě výměru zemského úřadu č. 16709-II/2 ze dne 11. července 1941.[131]

Podle jednotlivých nařízení probíhalo omezování běžného života židovských obyvatel. Bez prodlení musely obchody židovských majitelů mít označení, že se jedná právě o židovský obchod.[132] Od 27. února 1942 Židé nesměli vstupovat do parku přiléhajícího k zámku,

---

[128] Petrův, Helena: *Zákonné bezpráví. Židé v Protektorátu Čechy a Morava*, s. 204.
[129] AŽM Praha, fond Židovská náboženská obec Jemnice, č. p. 22, sing. 60520.
[130] SOkA Třebíč, AM Jemnice, Protokol o schůzi obecního zastupitelstva 1938-1941, inv. č. 34, f. 70.
[131] SOkA Třebíč, AM Jemnice, Protokol o schůzi obecního zastupitelstva 1938-1941, inv. č. 34, f. 150.
[132] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918- 1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 289.

lokality U Kaštanu, polesí Javoří a k Červenému rybníku. Od 11. dubna 1942 byl vstup odepřen také na náměstí, okolí soudu, radnice. Nakupovat mohli pouze v daných obchodech v jim vyhrazenou dobu. Nakupovat ovšem nesměli v pekařství, lékárně, cukrárně a také nesměli na radnici.[133]

5.4.1 Hospodářství

Nejenže Židé museli nosit označení na veřejnosti, také jejich obchody a provozovny musely být označeny nápisy *„Jüdisches Geschäft"*. Postupem času ale všechny židovské obchody a podniky podlehly nařízení o arizaci. Vnuceným správcem na jemnickém velkostatku a lihovaru se stal Ferdinand Vyhnálek.[134] Správcem zabaveného velkoobchodu Karla Mayera se stal Ignaz Kreuter, který zde nechal bývalého majitele nadále pracovat, i přesto že nebyl výborným pracovníkem.[135] Němec E. Zofal pocházející z Moravských Budějovic se stal arizátorem obchodu Rudolfa Mayera a později také železářského obchodu Mayer ve městě. Před Ignazem Kreuterem působil také krátce jako arizátor velkoobchodu Karla Mayera.[136] Některé živnosti byly naopak zcela uzavřeny, tento osud potkal živnost Lea Konstreichera zabývajícího se nákupem a prodejem kůžek, drůbeže, másla a vajec, cukrářství Arnošta Konstreichera a obchod s drůbeží Eduarda Konstreichera.[137]

5.4.2 Jemnice a „Konečné řešení"

Zatýkání nejenom židovských obyvatel se objevilo ihned po začátku druhé světové války. Gestapem bylo zatčeno celkem osm osob, z nichž dvě byly židovského původu. Jednalo se o Richarda Mayera a Richarda Kohna. Nejdříve zatčené převezli do Jihlavy, později do vězení do Znojma.[138] Důvod jejich zatčení nebyl ovšem nikomu sdělen. Richard Kohn měl být odvezen na Špilberk a dále potom do tábora v Buchenwaldu.[139]

Historie Židů v Jemnici končí po dlouhých stoletích v květnu 1942. Když Židé opouštěli Jemnici, jemničtí spoluobčané je litovali. Josef Kaufried na ně ale měl zavolat:

---

[133] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918- 1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 293.
[134] SOkA, AM Jemnice, Stavební povolení a plány některých budov, katastry rybníků, stavební komise z let 1939-1944, inv. č. 301, k. 106, f. 1942- 4.
[135] Hrbek, Vladimír: *Dějiny Balíren obchodu v Jemnici (Jemča): Mayerův velkoobchod (1896- 1939), jeho arizace (1939- 1945) a znárodnění (1945) do privatizace 1. 5. 1992.* In: Vlastivědný sborník Moravskobudějovicka, sv. 2, Moravské Budějovice, s. 302- 305.
[136] Jičínská, Lenka: *Dějiny Jemnice v letech 1918- 1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 291.
SOkA Třebíč, fond MěNV Jemnice, Pamětní kniha města Jemnice, založená roku 1924, s. 249.
[137] SOkA Třebíč, fond MěNV Jemnice, Pamětní kniha města Jemnice, založená roku 1924, s. 240.
[138] Jičínská, Lenka: *Dějiny Jemnice v letech 1918- 1945.* In: Dějiny Jemnice, s. 290.

„Nás vezou, ale vy půjdete odtud pěšky." Z tohoto transportu směřujícího do Třebíče utekl Eduard Kornstreicher, který se marně snažil schovávat v okolí Slavíkovic.[140] Pouze rodina Bedřicha Kaufrieda odjela později. Bedřich Kaufried byl totiž pověřen likvidací majetku.[141]

Třebíčské shromaždiště bylo zřízeno na základě rozhodnutí říšských orgánů v budově gymnázia a sloužilo pro Židy pobývající v oblasti Jihlavy, Dačic, Nového Města na Moravě a Velkého Meziříčí.[142] Budova gymnázia nebyla vybrána náhodně. Již dříve se totiž budova používala pro ubytování vojáků. Na přelomu září a října 1938 československé vojsko obývalo většinu učeben gymnázia. Ve dnech 19. – 28. března 1939 se ubytovali v místní tělocvičně vojáci německé armády.[143] Dohled nad shromaždištěm vykonávala stráž pocházející z Hranic na Moravě, která do Třebíče dorazila 12. a 13. května 1942. Příjezd této stráže byl ohlášen na místním okresním četnickém velitelství, které zajišťovalo ubytování a stravu po celou dobu jejich působení v Třebíči až do jejich odjezdu dne 23. května 1942.[144] Kvůli zabavení budovy třebíčského gymnázia nesměli dřívější zaměstnanci, včetně správce, vstupovat do budovy, pravděpodobně aby neviděli, jak bylo s Židy zacházeno.[145]

Celkem z Třebíče odjely čtyři transporty: Av, Aw a dva transporty s označením Ez.[146] Židé pocházející z Jemnice se nacházeli zejména v transportu Aw, který byl z Třebíče do Terezína vypraven dne 22. května 1942. Pouze jedna žena, Josefina Gutfreundová, odjížděla transportem s označením Av do Terezína již o čtyři dny dříve, 18. května 1942.[147]

Hrůzy holocaustu přežila pouze jedna žena, Jana Kohnová. Po válce se ale přestěhovala do Mariánských lázní, kde také roku 1955 zemřela.

Několika jemnickým Židům se podařilo ještě vycestovat do zahraničí a zachránit si tak život. Do Velké Británie se podařilo emigrovat Zuzaně Spitzerové. Bratři Gutfreundové, Leo a Arnošt, také emigrovali, ale aktivně se zapojili do odboje. V Palestině se po výcviku stali součástí československé zahraniční armády, 11. pěšího praporu. Působení Leo Gutfreunda v zahraničním odboji bylo ale krátké, podlehl následkům zasažení střepinou. Arnošt Gutfreund

---

[139] SOkA Třebíč, fond MěNV Jemnice, Pamětní kniha města Jemnice, založená roku 1924, s. 232.
[140] SOkA Třebíč, fond MěNV Jemnice, Pamětní kniha města Jemnice, založená roku 1924, s. 261.
[141] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918- 1945.* In. Dějiny Jemnice, s. 293.
[142] Klen, Rudolf – Navara, Petr: *Vryté do paměti. Shromaždiště.* Praha 2004, s. 54.
[143] Sova, Vladimír: *75 let gymnasia v Třebíči.* Třebíč 1946, s. 26.
[144] MZA Brno, fond B 72 Zemské četnické velitelství Brno, karton 495, inv. 426, fol. 1-4.
[145] Sova, Vladimír: *75 let gymnasia v Třebíči*, s. 36.
[146] Kárná, Margita – Kárný, Miroslav – Brod, Toman: *Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941-1945, díl 1. a 2.* Praha 1995, s. 63- 74.
[147] Holocaust.cz. [online]. [cit. 2014-21-02]. Dostupné z: < http://www.holocaust.cz/cz/victims#birth_date_day=-

válku přežil, ale jelikož ho v Jemnici nic nedrželo, po návratu odešel.[148]

I když byli jemničtí Židé transportování a jejich majetek byl předán do vlastnictví jiných, stále se v Jemnici nacházely na jejich zdejší život. Byla to například synagoga. Dne 11. září 1941 provedla stavební komise průzkum, na základě kterého konstatovala, že budova by se měla odstranit. A to z důvodu vystupování ze stavební čáry, narušování charakteru celého okolí, vytváření překážky při vstupu do německé školy, možného způsobení bezpečnostního i zdravotního rizika a nevzhledného zevnějšku.[149]

Plánovaná demolice ale nebyla povolena pražským vystěhovaleckým fondem, který zastával funkci správce bývalého židovského majetku.[150] Fond ale nabídl v květnu 1942 jiné řešení. Jemnice mohla odkoupit budovu synagogy.[151] Město Jemnice tak odkoupilo synagogu, židovský obecní dům, židovský hřbitov a také stavební parcelu s umrlčí komorou za 37 500 K.[152] Synagoga před svým zbořením sloužila jako skladiště. Josef Schlegehofer stál za řadou devastačních nařízení, další nařízení se potom týkalo i samotného židovského hřbitova.[153] Náhrobky ze hřbitova posloužily místo dlažby v ulici Malá branka. Roku 1945 byly ale náhrobky navráceny na své místo, tedy na hřbitov.[154]

5.4.3 Vzpomínky pana Jana Kopečka

Jemnický rodák Jan Kopeček prožil své dětství v Jemnici. V době protektorátu byl ještě malé dítě, ale zároveň dostatečně starý na to, aby byl schopen vnímat situaci a věci odehrávající se kolem něj.

S rodiči bydlel v dvojdomku v Dvořákově čtvrti, která tehdy patřila mezi nové čtvrtě Jemnice. Bydleli zde Češi, Němci i Židé.

Jan Kopeček popisuje také situace, kdy se lidé, se kterými se setkával každý den, náhle vytratili.

-&language=cz&birth_date_month=--&birth_date_year=--&before_place=jemnice&victims=1>.

[148] Stehlík, Michal: *Židovská komunita v Jemnici v letech 1848- 1942*, s. 477- 478.

[149] SOkA Třebíč, AM Jemnice, Stavební povolení a plány některých budov, katastry rybníků, stavební komise z let 1939-1944, inv. č. 349, k. 186, f. 1941-74.

[150] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918-1945.* In. Dějiny Jemnice, s. 293.

[151] SOkA Třebíč, AM Jemnice, Stavební povolení a plány některých budov, katastry rybníků, stavební komise z let 1939-1944, inv. č. 349, k. 186, f. 1942-100.

[152] Jičínská, Lenka: *Jemnice v letech 1918-1945.* In. Dějiny Jemnice, s. 293.

[153] Stehlík, Michal: *Židovská komunita v Jemnici v letech 1848- 1942*, s. 478.

[154] Jánská, Jana: *Jemnické album.* Jemnice 2002, s. 81.

„Celá rodina Kornstreicherů byla Nacisty zlikvidována, zmizeli ze dne na den beze stopy. Jen jeden z jejich synů prý z transportu unikl, tři dny se ukrýval v obilí, a pak ho stejně našli. A asi zlikvidovali. To jsem vyrozuměl z útržkovitých hovorů dospělých a nechápal jsem, proč se takové věci dějí. Normální poctivě žijící rodina, a najednou štvanci. Tady jsem si začal plněji uvědomovat tu nesmyslnou a absurdní brutalitu tehdejšího režimu."

Další rodina bydlící v blízkosti jeho domova byla rodina Poskočilových. Pan Poskočil byl Čech, podle nacistů tedy „árijec", ovšem paní Poskočilová byla Židovka. Aby nebyla poslána do koncentračního tábora spolu s dalšími jemnickými Židy, byla stále v jiném stavu. Po válce byla rodina Poskočilových nejpočetnější rodinou v okolí. [155]

[155] Kopeček, Jan: *Paměti, aneb Jemnice a malý kluk a druhá světová válka.* Plzeň 2012, s. 48.

Závěr

Cílem bakalářské práce bylo zpracování vývoje židovské obce ve městě Jemnice v období první Československé republiky a Protektorátu Čechy a Morava se zaměřením na život příslušníků židovské komunity až do roku 1942. Dle mého názoru byly stanovené požadavky naplněny. Jelikož toto téma bylo v doposud publikované literatuře zpracováno pouze v dílčích částech, přínos práce vidím zejména ve sjednocení dosavadních poznatků a doplnění tohoto tématu o zatím nezpracované kapitoly.

Bakalářská práce se zaměřuje na postavení Židů v Jemnici v letech 1918- 1942 a současně se snaží nastínit podobu života jemnické ŽNO v období první republiky a pozdějších letech.

Jelikož Jemnice nepatří mezi velká města, soužití židovské společnosti se zbytkem obyvatelstva bylo určitým předpokladem pro společné klidné soužití. Zároveň zde ale existovaly jisté bariéry, které se pravděpodobně nikdy nepodařilo překonat. Jednalo se o meze kulturní i jazykové. I když Židé začali po roce 1918 používat v komunikaci se společností český jazyk, jazykem jejich komunity zůstávala pravděpodobně němčina. Valná většina písemné agendy židovské náboženské obce totiž byla vedena právě v jazyce německém. Těžké rozhodování tak mohl způsobit výběr národnosti při sčítání roku 1921. Národnost pak většinou odpovídala jejich jazyku, takže kdo používal německý jazyk, uvedl do formuláře národnost německou nebo židovskou, a kdo jazyk český, národnost českou. Jednotlivé rodiny nebyly vždy z tohoto hlediska homogenní. Žena i muž si volbu jazyka a národnosti přinášeli z předešlého života. Zajímavé je sledovat, v jakém jazyce byly vyučovány jejich děti, jakou národnost u nich rodiče zvolili. V Jemnici také můžeme často nalézt německou národnost především u podnikatelů a majitelů větších živností. Dalším odůvodněním pro tvrzení jisté uzavřenosti komunity je existence Židovské strany. Prostřednictvím této strany se někteří Židé zapojili do místní politiky. Její působení v Jemnici také dokazuje, že Židé sledovali odlišné zájmy v oblastech, ve kterých chtěli dosáhnout změny.

Perzekuce Židů v Jemnici probíhala obdobně jako na zbytku území pod nacistickou okupací. V Protektorátu Čechy a Morava existovalo jisté specifikum ve formě jeho správy, jelikož české země požívaly jistou autonomii. Předpisy a jednotlivé vyhlášky s protižidovským charakterem však byly vydávány okupační správou. Protektorátní orgány se do jisté míry snažily o zmírnění a zdržení protižidovských zákonů. Později ale tuto iniciativu přijaly a život Židů byl nadále omezován. Na malém městě typu Jemnice mohlo být přijímání

nařízení takového charakteru problematické. S jistými obyvateli nebylo najednou záhodno se stýkat, jelikož byli vyloučeni na okraj společnosti, nebyli jejími právoplatnými členy. Absurditu podobných situací dokládají také paměti Jana Kopečka, který byl tehdy sice dítě, ale možná právě díky tomu jsou podobné situace zachyceny velmi reálně.

Během druhé poloviny 20. století docházelo v bývalé židovské čtvrti ke stavebním úpravám, které prováděli noví majitelé pozemků a domů. Roku 1998 firma Facis vypracovala studii o architektonické úpravě dané oblasti. Tento projekt, zohledňující historii a charakter budov této části města, ale nebyl prozatím realizován.[156]

V současné době židovskou čtvrť v Jemnici připomíná pouze památník holocaustu nacházející se v místech, kde stávala synagoga, a budova německé školy, která je nyní v soukromém vlastnictví.

[156] Klenovský, Jaroslav: *Židovská čtvrť v Jemnici*, s. 16.

Seznam použitých pramenů a literatury

ARCHIVNÍ PRAMENY

Národní archiv Praha

fond Matrika židovských náboženských obcí v českých krajích, inv. č. 668, evid. j. 668. Badatelna.eu - Národní archiv. [online]. [cit. 2014-3-03]. Dostupné z: < http://badatelna.eu/reprodukce/?fondId=1073&zaznamId=1110554>.

Archiv Židovského muzea v Praze

fond Židovská náboženská obec Jemnice

Moravský zemský archiv Brno

fond B 72 Zemské četnické velitelství Brno

fond F 162 Velkostatek Jemnice a Staré Hobzí

Státní okresní archiv Třebíč

fond AM Jemnice

fond MěNV Jemnice

fond Německá jednotřídní národní škola Jemnice

fond OÚ Moravské Budějovice

TIŠTĚNÉ PRAMENY

Deutsches Reichsgesetzblatt, Teil I, 1933, Nr. 34

Deutsches Reichsgesetzblatt, Teil I, 1935, Nr. 100

Deutsches Reichsbesetzblatt, Teil I, 1935, Nr. 125.

Statistický lexikon obcí v Republice československé: úřední seznam míst podle zákona ze dne 14. dubna 1920, čís. 266 Sb. zák. a nař. II., Morava a Slezsko. 1. vyd. Praha: Státní úřad statistický, 1924, s. 8.

PERIODIKA

Der Neue Tag, I, 1939

LITERATURA

BALÍK, Stanislav - HLOUŠEK, Vít - HOLZER, Jan - ŠEDO, Jakub: *Politický systém českých zemí 1848- 1989.* 3. vyd. Brno: Masarykova univerzita, 2011.

ČAPKOVÁ, Kateřina: *Češi, Němci, Židé? Národní identita Židů v Čechách.* 1. vyd. Praha-Litomyšl: Paseka, 2005.

ČERMÁKOVÁ, Radka: *Československá republika- nový stát ve střední Evropě a Židé.* In: SOUKUPOVÁ, Blanka - ZAHRADNÍKOVÁ, Marie: Židovská menšina v Československu ve dvacátých letech. 1. vyd. Praha: Židovské muzeum v Praze, 2003.

GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan: *Druhá republika 1938-1939. Svár demokracie a totality v politickém, společenském a kulturním životě.* 1. vyd. Praha – Litomyšl: Paseka, 2004.

GEBHART, Jan - KUKLÍK, Jan.:*Velké dějiny zemí Koruny české, svazek XV a.* 1. vyd. Praha-Litomyšl: Paseka, 2006.

HLEDÍKOVÁ, Zdeňka - JANÁK, Jan - DOBEŠ, Jan: *Dějiny správy v českých zemích. Od počátků státu po současnost.* 2. vyd. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2007.

HRBEK, Vladimír: *Dějiny Balíren obchodu v Jemnici (Jemča): Mayerův velkoobchod (1896-1939), jeho arizace (1939- 1945) a znárodnění (1945) do privatizace 1. 5. 1992.* In: HOSÁK, Ladislav: Vlastivědný sborník Moravskobudějovicka, sv. 2, Moravské Budějovice: Muzejní spolek, 2005.

HRUSCHKA, Rudolf: *Geschichte der Juden in Jamnitz.* In: GOLD, Hugo: Die Juden und Judengemeinden Mährens in Vergangenheit und Gegenwart. 1. vyd. Brno: Jüdischer Buch- und Kunstverlag, 1929.

JANČÍK, Drahomír - KUBŮ, Edvard: *„Arizace" a arizátoři. Drobný a střední židovský majetek v úvěrech Kreditanstalt der Deutschen (1939-1945).* 1. vyd. Praha: Karolinum, 2005.

JÁNSKÁ, Jana: *Jemnické album.* 1. vyd. Jemnice: Město Jemnice, 2002.

JIČÍNSKÁ, Lenka: *Jemnice v letech 1918-1945.* In: ČEHOVSKÝ, Petr a kol.: Dějiny Jemnice. 1. vyd. Jemnice: Město Jemnice, 2010.

KÁRNÁ, Margita – KÁRNÝ, Miroslav – BROD, Toman: *Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941-1945, díl 1. a 2.* 1. vyd. Praha: Melantrich, 1995.

KÁRNÝ, Miroslav: *„Konečné řešení". Genocida českých židů v německé protektorátní politice.* 1.vyd. Praha:Academia, 1991.

KLEN, Rudolf – NAVARA, Petr: *Vryté do paměti. Shromaždiště.* 1. vyd. Praha: Faun, 2004.

KLENOVSKÝ, Jaroslav: *Židovská čtvrť v Jemnici.* 2. vyd. Jemnice: Město Jemnice, 2007.

KOPEČEK, Jan: *Paměti, aneb Jemnice a malý kluk a druhá světová válka.* 2. vyd. Plzeň: Jan Kopeček, 2012.

KREJČOVÁ, Helena: *Židé v protektorátu: hlášení náboženské obce v roce 1942: dokumenty.* 1. vyd. Praha: Maxdorf, 1997.

KŘESŤAN, Jiří - BLODIGOVÁ, Alexandra - BUBENÍK, Jaroslav: *Židovské spolky v českých zemích v letech 1918- 1948.* 1. vyd. Praha: Sefer, 2001.

MARŠÁLEK, Pavel: *Pod ochranou hákového kříže. Nacistický okupační režim v českých zemích 1939 – 1945.* 1. vyd. Praha: Auditorium, 2012.

MÜLLER, Helmut: *Dějiny Německa*. 1. vyd. Praha: Lidové noviny, 1995.

PADRNOSOVÁ, Jitka: *Historie jemnického školství. Sto let od postavení školní budovy 1898-1998.* 1. vyd. Jemnice: Základní škola, 1998.

PĚKNÝ, Tomáš: *Historie Židů v Čechách a na Moravě.* 2. vyd. Praha: Sefer, 2001.

PETRŮV, Helena: *Právní postavení židů v Protektorátu Čechy a Morava (1939-1941).* 1. vyd. Praha: Sefer, 2000.

PETRŮV, Helena: *Zákonné bezpráví. Židé v Protektorátu Čechy a Morava.* 1. vyd. Praha: Auditorium, 2011.

ROTHKIRCHENOVÁ, Livie: *Osud Židů v Čechách a na Moravě v letech 1938-1945.* In: Osud Židů v protektorátu 1939- 1945. 1. vyd. Praha: Trizonia, 1991.

SOVA, Vladimír: *75 let gymnasia v Třebíči.* 1. vyd. Třebíč: Gymnasijní matice, 1946.

SMUTNÝ, Bohumír: *Jemnick*o. In: NEKUDA, Vladimír: Moravskobudějovicko. Jemnicko. 1. vyd. Brno: Muzejní a vlastivědná společnost, 1997.

SMUTNÝ, Bohumír: *Židovské obce na jihozápadní Moravě a jejich obraz v pramenech Moravského zemského archivu v Brně.* In: Židé a Morava. Sborník z konference konané v říjnu 1994 v Kroměříži. 1. vyd. Kroměříž: Muzeum Kroměřížska, 1995.

STEHLÍK, Michal:*Židovská komunita v Jemnici 1848-1942.* In: ČEHOVSKÝ, Petr a kol.: Dějiny Jemnice. 1. vyd. Jemnice: Město Jemnice, 2010.

ŠTINDL, Martin:*Osudy jemnických Židů před rokem 1848.* In: ČEHOVSKÝ, Petr a kol.: Dějiny Jemnice. 1. vyd. Jemnice: město Jemnice, 2010.

VALEŠ, Václav: *Konfesní právo, průvodce studiem.* 1. vyd. Plzeň: Vydavatelství a nakladatelství Aleš Čeněk, 2008.

URBAN, Jan: *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu.* 1.vyd. Praha: Lidové noviny, 2003.

INTERNETOVÉ ZDROJE

Národní shromáždění československé 1918- 1920, tisk 2421, část. č. 3. [online]. 2014 [cit. 2014-3-03]. Národní shromáždění československé 1918- 1920, tisk 2421, část. č. 3. Dostupné z: < http://www.psp.cz/eknih/1918ns/ps/tisky/t2421_03.htm >.

Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939. [online]. 2011 [cit. 2014-19-02]. Nařízení Říšského protektora v Čechách a na Moravě o židovském majetku ze dne 21. června 1939 – holocaust.cz Dostupné z: < http://www.holocaust.cz/cz2/resources/documents/laws/rp19390621 >.

Norimberské zákony (1935). [online]. 2011 [cit. 2014-18-02]. Norimberské zákony (1935) – holocaust.cz. Dostupné z: < http://www.holocaust.cz/cz2/history/events/nuremberg_laws >.

Seznam zkratek

AŽM Praha – Archiv Židovského muzea v Praze

MZA Brno – Moravský zemský archiv v Brně

NA Praha – Národní archiv v Praze

SA – Soukromý archiv

SOkA – Státní okresní archiv

ŽNR – Židovská národní rada

ŽNO – Židovská náboženská obec

Přílohy

Obr. 1: Synagoga, kolem roku 1930.

Obr. 2: Domy patřící do židovské čtvrti (dnes Zámecká ulice), 1. polovina 20. století.

Obr. 3: Zadní část židovských domů patřící do židovské čtvrti (dnes ulice U Templu), 30. léta 20. století.

Obr. 4: Ulička s prampouchy, rok 1943.

Obr. 5: Ulice Malá branka vydlážděna náhrobky z židovského hřbitova, rok 1944.

Obr. 6: Židovský hřbitov po navrácení náhrobků, roku 1945.

Obr. 7: Josef Schlegehofer.

Obr. 8: Oznámení o úmrtní Ernestiny Dubové z Terezína.

Tab. 5: Seznam židovských obětí holocaustu transportovaných z Jemnice do Terezína.

Tab. 6: Seznam židovských obětí holocaustu transportovaných z Jemnice do Prahy.

Obr. 1: Synagoga, kolem roku 1930. (Soukromý archiv (dále jen SA) Vladimíra Hrbka)

Obr. 2: Domy patřící do židovské čtvrti (dnes Zámecká ulice), 1. polovina 20. století. (SA Vladimíra Hrbka)

Obr. 3: Zadní část židovských domů patřící do židovské čtvrti (dnes ulice U Templu), 30. léta 20. století. (SA Vladimíra Hrbka)

Obr. 4: Ulička s prampouchy, rok 1943. (SA Vladimíra Hrbka)

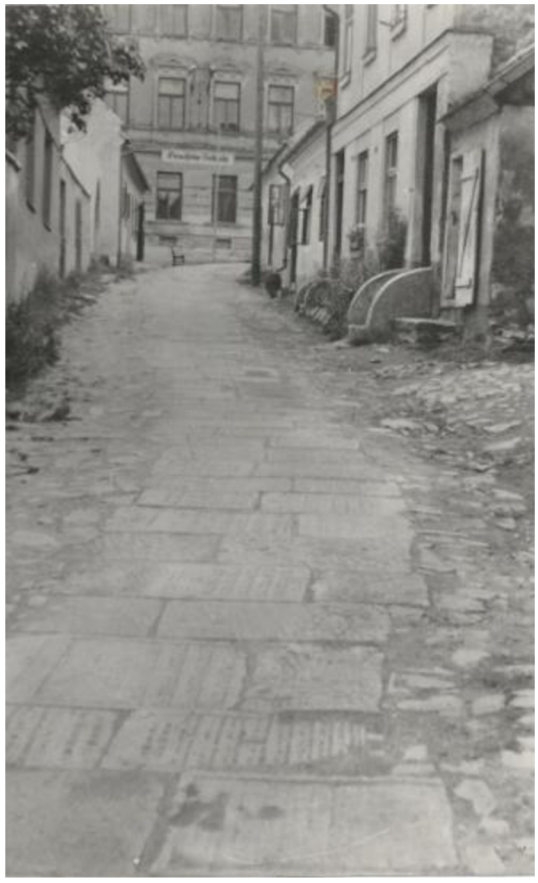

Obr. 5: Ulice Malá branka vydlážděna náhrobky z židovského hřbitova, rok 1944. (SA Vladimíra Hrbka)

Obr. 6: Židovský hřbitov po navrácení náhrobků, roku 1945. (SA Vladimíra Hrbka)

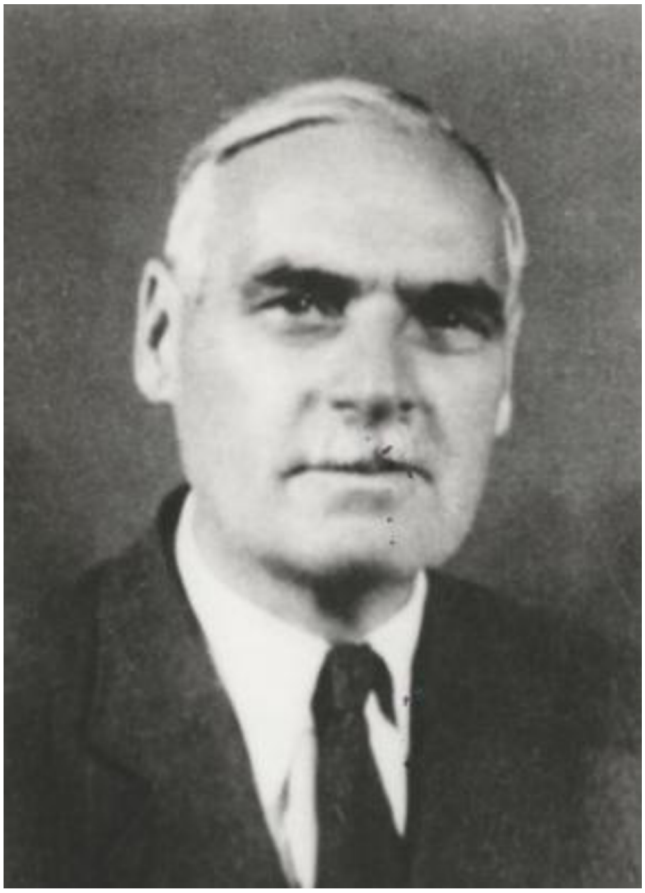

Obr. 7: Josef Schlegehofer. (SA Vladimíra Hrbka)

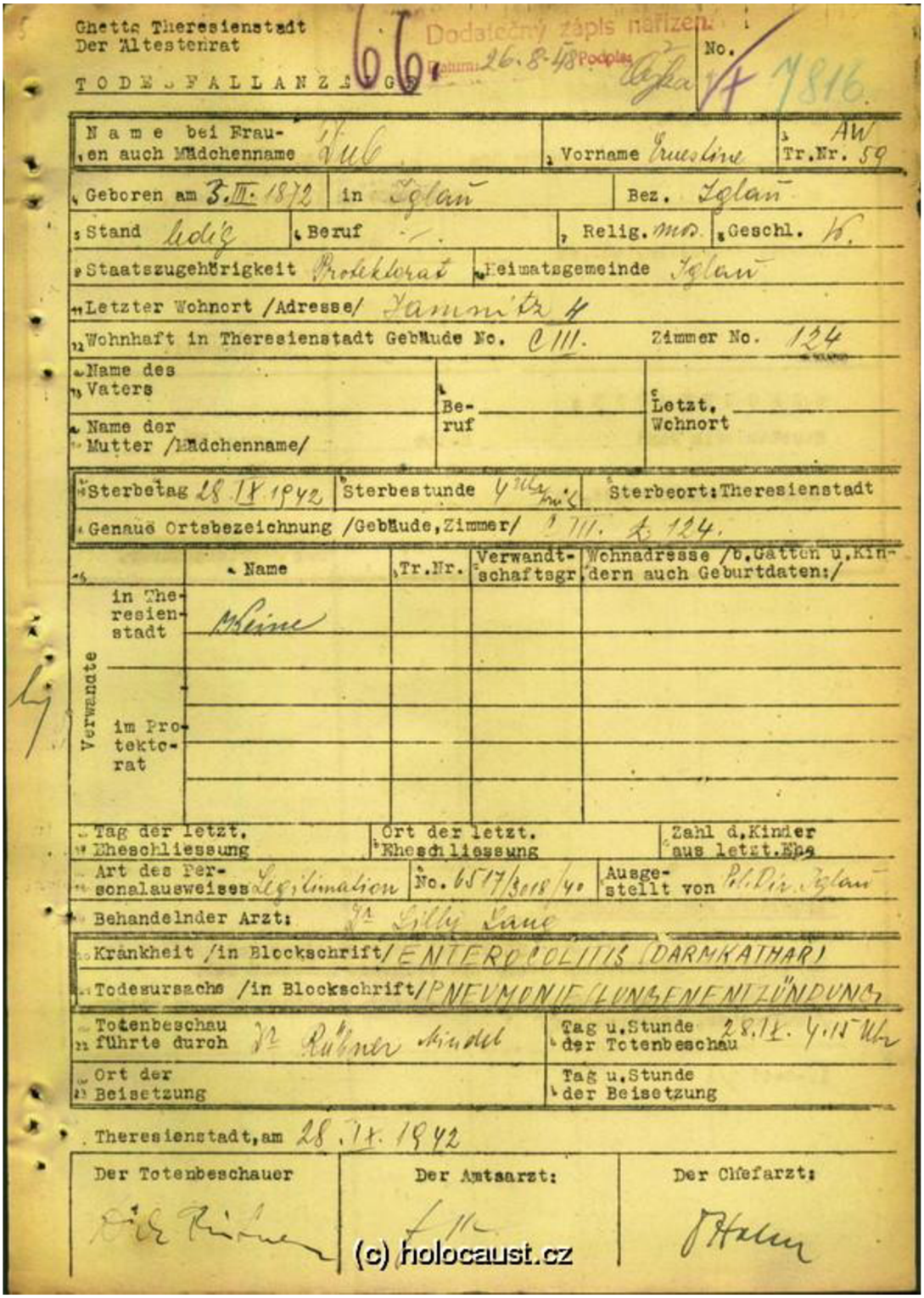

Ghetto Theresienstadt
Der Ältestenrat

TODESFALLANZEIGE

66. Dodatečný zápis nařízen. Datum: 26.8.48 Podpis: Čejka

No. 7816.

Name bei Frauen auch Mädchenname: Dub	Vorname: Ernestine	Tr.Nr. AW 59
Geboren am 3.III.1872	in Iglau	Bez. Iglau
Stand: ledig	Beruf: –	Relig. mos. / Geschl. W.
Staatszugehörigkeit: Protektorat	Heimatsgemeinde: Iglau	
Letzter Wohnort /Adresse/: Jamnitz 4		
Wohnhaft in Theresienstadt Gebäude No. C III.	Zimmer No. 124	
Name des Vaters	Beruf	Letzt. Wohnort
Name der Mutter /Mädchenname/		
Sterbetag 28.IX.1942	Sterbestunde 4 Uhr mit	Sterbeort: Theresienstadt
Genaue Ortsbezeichnung /Gebäude, Zimmer/ C III. Z. 124.		

Verwandte	Name	Tr.Nr.	Verwandtschaftsgr.	Wohnadresse /b. Gatten u. Kindern auch Geburtdaten:/
in Theresienstadt	Keine			
im Protektorat				

Tag der letzt. Eheschliessung	Ort der letzt. Eheschliessung	Zahl d. Kinder aus letzt. Ehe
Art des Personalausweises: Legitimation	No. 6517/3018/40	Ausgestellt von: Pol. Dir. Iglau
Behandelnder Arzt: Dr. Gilbe Lang		
Krankheit /in Blockschrift/: ENTEROCOLITIS (DARMKATHAR)		
Todesursache /in Blockschrift/: PNEUMONIE (LUNGENENTZÜNDUNG)		
Totenbeschau führte durch: Dr. Rübner Mindel	Tag u. Stunde der Totenbeschau: 28.IX. 4.15 Uhr	
Ort der Beisetzung	Tag u. Stunde der Beisetzung	

Theresienstadt, am 28.IX.1942

Der Totenbeschauer	Der Amtsarzt:	Der Chefarzt:
Dr. Rübner	[signature]	[signature]

(c) holocaust.cz

Obr. 8: Oznámení o úmrtní Ernestiny Dubové z Terezína.

Dubová Ernestina: Oznámení o úmrtí, ghetto Terezín – holocaust.cz [online]. 2014 [cit. 2014-3-05].

Dostupné z WWW: < http://www.holocaust.cz/cz/document/DOCUMENT.ITI.5842>.

Tab. 5: Seznam židovských obětí holocaustu transportovaných z Jemnice do Terezína.[157]

Jméno	Narození	Úmrtí	Transport z Třebíče do Terezína			Transport z Terezína do dalšího koncentračního tábora			
			Název	Datum	Číslo osoby	Tábor	Název	Datum	Číslo osoby
Gutfreundová Josefina	13. 4. 1888	13. 6. 1942	Av	18. 5. 1942	341	neznámé místo	AAi	13. 6. 1942	136
Dubová Ernestina	3. 3. 1872	28. 9. 1942	Aw	22. 5. 1942	59	-	-	-	-
Dubová Františka	15. 3. 1879	3. 9. 1942	Aw	22. 5. 1942	60	-	-	-	-
Kaufried Josef	7. 1. 1917	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	293	Lublin	Az	25. 5. 1942	549
Kaufriedová Ela	8. 2. 1922	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	294	Lublin	Az	25. 5. 1942	550
Kohn Heřman	28. 11. 1882	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	188	Lublin	Az	25. 5. 1942	493
Kohn Ludvík	17. 12. 1869	26. 10 1942	Aw	22. 5. 1942	40	Osvětim	By	26. 10. 1942	613
Kohn Richart	22. 5. 1895	29. 9. 1944	Aw	22. 5. 1942	181	Osvětim	El	29. 9. 1944	104
Kohn Valtr	13. 10. 1886	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	189	Lublin	Az	25. 5. 1942	494
Kohn Vítězslav	19. 1. 1885	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	182	Lublin	Az	25. 5. 1942	488
Kohnová Ilona	4. 12. 1881	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	183	Lublin	Az	25. 5. 1942	489
Kohnová Kateřina	12. 3. 1921	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	184	Lublin	Az	25. 5. 1942	490
Kornstreicher Arnold	28. 12. 1890	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	161	Lublin	Az	25. 5. 1942	476
Kornstreicher Arnošt	15. 3. 1897	6. 9. 1943	Aw	22. 5. 1942	218	Osvětim	Dl	6. 9. 1943	1121
Kornstreicher Emanuel	6. 7. 1924	6. 9. 1943	Aw	22. 5. 1942	220	Osvětim	Dl	6. 9. 1943	1123
Kornstreicher Leo	18. 9. 1890	6. 9. 1943	Aw	22. 5. 1942	82	Osvětim	Dm	6. 9. 1943	3062
Kornstreicher Pavel	18. 4. 1925	6. 9. 1943	Aw	22. 5. 1942	84	Osvětim	Dl	6. 9. 1943	1124
Kornstreicherová Gizela	20. 12. 1889	6. 9. 1943	Aw	22. 5. 1942	83	Osvětim	Dm	6. 9. 1943	3063
Kornstreicherová Hedvika	29. 8. 1896	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	200	Lublin	Az	25. 5. 1942	500
Kornstreicher Karolina	11. 5. 1899	6. 9. 1943	Aw	22. 5. 1942	219	Osvětim	Dl	6. 9. 1943	1122
Kornstreicher Otilie	18. 12. 1889	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	162	Lublin	Az	25. 5. 1942	477
Kornstreicherová Theresie	19. 7. 1862	23. 9. 1942	Aw	22. 5. 1942	288	-	-	-	-
Mayer Emil	14. 5. 1868	18. 12. 1943	Aw	22. 5. 1942	296	Osvětim	Ds	18. 12. 1943	663
Mayer Friedrich	20. 9. 1901	8. 4. 1943	Aw	22. 5. 1942	298	-	-	-	
Mayer Jiří	5. 3. 1939	12. 10. 1944	Aw	22. 5. 1942	141	Osvětim	Eq	12. 10. 1944	695
Mayer Pavel	27. 12. 1938	4. 10. 1944	Aw	22. 5. 1942	300	Osvětim	En	4. 10. 1944	105
Mayer Richard	1. 3. 1913	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	160	Lublin	Az	25. 5. 1942	475
Mayer Robert	29. 9. 1905	19. 9. 1944	Aw	22. 5. 1942	139	Osvětim	El	29. 9. 1944	444
Mayer Rudolf	26. 12. 1910	29. 9. 1944	Aw	22. 5. 1942	142	Osvětim	El	29. 9. 1944	445
Mayerová Elsa	6. 7. 1881	9. 10. 1944	Aw	22. 5. 1942	144	Osvětim	Ep	9. 10. 1944	805
Mayerová Emma	21. 9. 1872	3. 10. 1942	Aw	22. 5. 1942	295	-	-	-	-
Mayerová Gertruda	17. 5. 1912	12. 10. 1944	Aw	22. 5. 1942	140	Osvětim	Eq	12. 10. 1944	694
Mayerová Gertruda	4. 10. 1916	4. 10. 1944	Aw	22. 5. 1942	299	Osvětim	En	4. 10. 1944	104
Mayerová Olga	20. 2. 1881	18. 12. 1943	Aw	22. 5. 1942	297	Osvětim	Ds	18. 12. 1943	664
Netigová Karolina	15. 9. 1877	19. 10. 1942	Aw	22. 5. 1942	289	Treblinka	Bw	19. 10. 1942	933
Roubíčková Antonie	16. 11. 1897	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	217	Lublin	Az	25. 5. 1942	507
Schwarzbart Arnošt	4. 8. 1890	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	271	Lublin	Az	25. 5. 1942	540
Schwarbart Josef	1. 9. 1888	1. 10. 1944	Aw	22. 5. 1942	281	Osvětim	Em	1. 10. 1944	667

[157] Kárná, Margarita – Kárný, Miroslav – Brod, Toman: *Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941-1942, díl 1. a 2.*, s 570- 586.

Schwarzbartová Bedřiška	11. 10. 1898	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	272	Lublin	Az	25. 5. 1942	541
Schwarzbartová Růžena	28. 3. 1897	9. 5. 1944	Aw	22. 5. 1942	282	-	-	-	-
Spitzerová Jana	5. 1. 1913	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	159	Lublin	Az	25. 5. 1942	474
Stein Leopold	7. 12. 1867	15. 10. 1942	Aw	22. 5. 1942	269	Treblinka	Bv	15. 10. 1942	1116
Steinová Ema	11. 9. 1878	15. 10. 1942	Aw	22. 5. 1942	270	Treblinka	Bv	15. 10. 1942	1117
Sternbergová Alfreda	4. 9. 1890	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	186	Lublin	Az	25. 5. 1942	492
Sternbergová Růžena	4. 3. 1926	25. 5. 1942	Aw	22. 5. 1942	185	Lublin	Az	25. 5. 1942	491
Wertheimer Hermann	12. 9. 1857	30. 6. 1942	Aw	22. 5. 1942	285	-	-	-	-

Tab. 6: Seznam židovských obětí holocaustu transportovaných z Jemnice do Prahy.[158]

Jméno	Narození	Úmrtí	Transport z Prahy do Terezína			Transport z Terezína do dalšího koncentračního tábora			
			Název	Datum	Číslo osoby	Tábor	Název	Datum	Číslo osoby
Kaufried Bedřich	6. 3. 1878	6. 9. 1943	Ck	22. 12. 1942	456	Osvětim	Dm	6. 9. 1943	3701
Kaufried Pavel	12. 2. 1918	23.1. 1943	Ck	22. 12. 1942	455	Osvětim	Cr	23. 1. 1943	196
Kaufriedová Irma	11. 5. 1896	6. 9. 1943	Ck	22. 12. 1942	457	Osvětim	Dm	6. 9. 1943	3702

[158] Kárná, Margarita – Kárný, Miroslav – Brod, Toman: *Terezínská pamětní kniha. Židovské oběti nacistických deportací z Čech a Moravy 1941-1942, díl 1. a 2.*, s 1100.